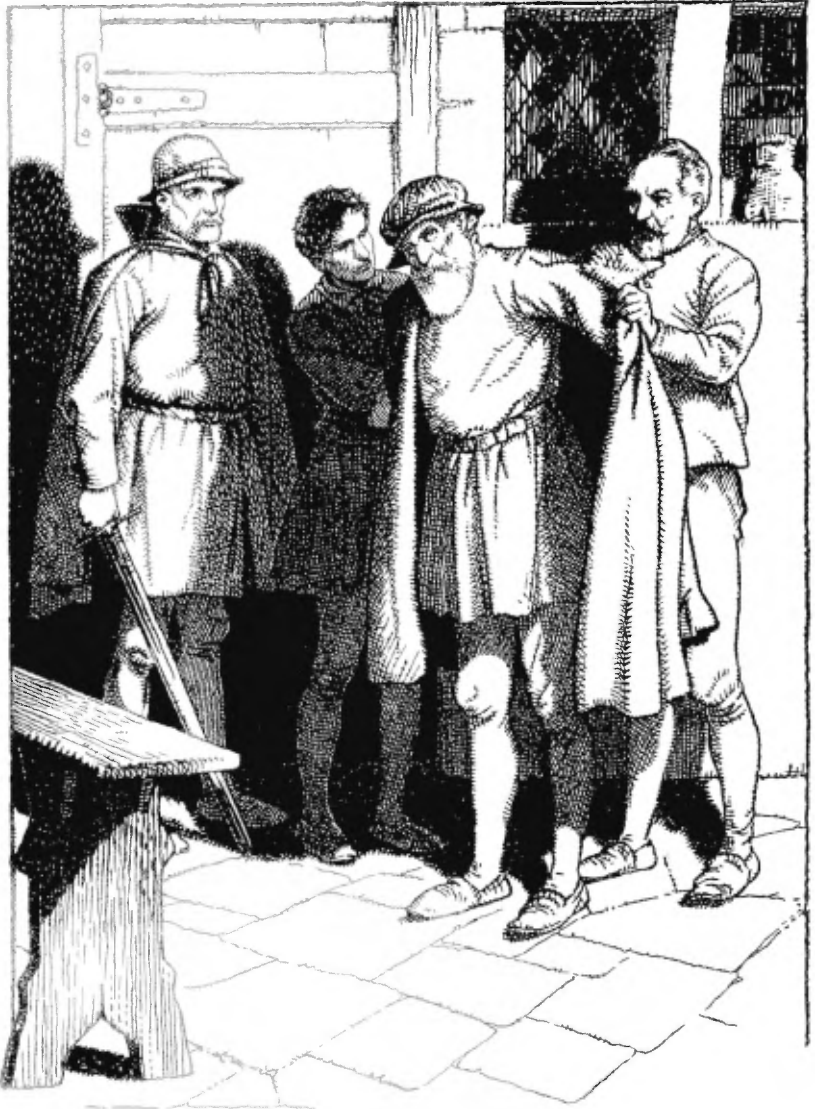

**DE GALEISLAAF
VAN ST-ANDREAS
DOOR P. DE ZEEUW JGZN**

NAAML: VENN: W. D. MEINEMA. DELFT

DE GALEISLAAF VAN ST. ANDREAŠ,

===== ONDERWIJL WAREN EEN PAAR BROEDERS BEZIG DEN
OUDEN LERAAR WISHART Z'N MANTEL OM TE DOEN.

DE GALEISLAAF VAN ST. ANDREAS

EEN VERHAAL UIT HET LEVEN VAN DEN
SCHOTSEN HERVORMER JOHN KNOX

DOOR

P. DE ZEEUW JGz.

GEILLUSTREERD DOOR J. H. ISINGS

BANDTEKENING VAN Ir. M. C. A. MEISCHKE

DERDE DRUK

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP W. D. MEINEMA - DELFT

HOOFDSTUK I.

ALS HET VERRAAD LOERT

De bijeenkomst was nu geëindigd, de grijze leraar George Wishart had zo pas zijn dankgebed gedaan, nu stonden allen rondom de ruw-houten tafel, waarop de Bijbel nog opengeslagen lag.

„Wie is vanavond aan de beurt om vader Wishart naar huis te geleiden?“ werd er gevraagd.

„Ik!“

Het klonk kort en krachtig uit de mond van een stevig-gebouwd man, met donkere oogopslag.

„O, broeder Knox; nu dan is vader Wishart onder goed geleide en komt hij wel veilig thuis!“

„Zo de Heere het wil,“ liet Knox er op volgen en dan vroeg hij: „Waar is het zwaard?“

Men overhandigde aan Knox een groot scherp-geslepen zwaard, dat hij in de rechterhand nam.

Ondertussen waren een paar broeders bezig den ouden leraar Wishart z'n mantel om te doen.

Wishart was bijna tachtig jaar, maar hij was nog zeer kras voor z'n leeftijd en onverschrokken verkondigde hij hier in Edinburg het vrije Evangelie.

Maar men moest voorzichtig zijn, want het verraad loerde om alle hoeken.

Kardinaal Beaton, die op het kasteel van St. Andreas woonde, was een verwoed vijand van de Gereformeerden.

Jaren geleden was zijn oom Jacob het geweest, die

Patrick Hamilton op de brandstapel had gebracht. Dat was in 1528 geweest en sedert had Beaton niet anders gedaan dan de ketterij bestreden. De tegenwoordige David Beaton was niet veel beter.

Omdat het hier in Edinburg zo heel gevaarlijk was, werd de oude leraar elke avond door een der broeders naar huis gebracht. De geleider liep dan met een ontbloot zwaard in de hand voor den grijsaard uit.

Deze avond was het de beurt aan John Knox. Knox had reeds de knop der deur in de hand, om den leraar voor te gaan, toen één der broeders hem nog nariiep: „Dus nu hebben we het goed afgesproken, broeder Knox? Morgenavond weer hier in deze zelfde woning; we zijn hier tamelijk veilig en als de vijand ons in 't oog krijgt, is het tijd genoeg, om ergens anders te vergaderen!”

„Als God het wil, zal ik present zijn,” antwoordde Knox. „Kom vader Wishart, mag ik u maar voor- gaan?”

Hè, gleed daar nu om de hoek van het huis een gedaante weg? Och kom nu, dat kon immers niet? Toch was Knox er niet gerust op, als het toch eens waar was

„Wacht u 'n ogenblik hier bij de deur, vader Wishart,” zei hij. „Ik ben zo weer terug.” En meteen glipte hij langs het huis de hoek om.

Geen tien tellen later was hij weer terug.

„Niets te zien, hoor,” zei hij lachend. „Ik dacht het ook wel, wie zou ons hier zoeken.”

„Meende je onraad te bespeuren?” vroeg Wishart nu.

„Ik meende, dat ik iemand zag wegdraven juist op het ogenblik, dat wij het huis verlieten, maar ik heb me vergist.”

Zwijgend stapten ze nu beiden voort door de smalle donkere straten van Edinburg.

Knox had het zwaard in de vuist gekneld en speurde scherp door de duisternis. Af en toe bleef hij staan, om achter zich te zien of er ook iemand was, die hen volgde. Doch geen enkele maal ontdekte hij enig onraad. 't Zou ook moeilijk zijn, want de meeste huizen hadden lage luifels en onder die luifels was het aarde-donker.

Knox was pas kort geleden in Edinburg gekomen en had zich dadelijk aangesloten bij de kleine kring van Gereformeerden, die er was.

Ook Wishart was nog maar pas enkele maanden te Edinburg. Voordien had hij gearbeid te Dundee, een stad ten noorden van Edinburg gelegen.

Eindelijk bleef Knox staan voor een klein huis met een lage luifel.

De voordeur bestond uit twee helften; een boven- en een onderdeur; links en rechts van de deur was een raam met vele kleine ruitjes, die in lood gezet waren.

Plotseling deed Knox 'n stap achteruit, zodat hij buiten de luifel kwam te staan.

„Ik meende toch werkelijk, dat ik daar voetstappen hoorde,” zeide hij, „maar ik kan niemand ontdekken.”

„Zeker een burger, die zich wat verlaat heeft, broeder Knox; u moet niet al te wantrouwend zijn.”

„Er dreigt gevaar, vader Wishart; ik heb er 'n voor-gevoel van. Beaton zal z'n slag slaan, éér wij er erg in hebben.”

„Kom, kom, niet zo zwaarmoedig, ga nog even mee binnen.”

Op het kloppen van Knox was de deur geopend en de beide mannen stapten binnen. Ze liepen een soort hal door, die slechts een lemen vloer had, en kwamen in een laag achtervertrek, waar de vloer met stro

bedekt was. Dit was in die tijd een zeer mooie vloerbedekking, die men zelfs in het koninklijk paleis kon vinden.

„U hebt immers in Dundee ook reeds kennis gemaakt met de vijand, is het niet, vader Wishart?” vroeg Knox toen zij beiden op een eiken stoel met rechte rug gezeten waren.

„'n Dweepzieke monnik, nu ja”

„Zat Beaton daar dan niet achter?”

„Ik weet het niet, misschien wel, maar in elk geval, ik ben het gevaar ontsnapt.”

„Iets heb ik er over horen vertellen,” zei Knox, „maar het fijne van de zaak weet ik toch niet. Wilt u het mij eens vertellen?”

„Het is gauw verteld, broeder Knox: 't was een dweepzieke monnik, zoals ik u al zeide. Men zegt, dat hij door kardinaal Beaton was gehoord, om mij te vermoorden. Of dit waar is weet ik niet. Maar wel weet ik, dat ik duidelijk op 's mans gelaat las, wat hij van plan was te doen.”

„Hoe is 't mogelijk!”

„Ja, en toch is het zo. Ik zag aan z'n ogen, dat hij kwaad in den zin had. Daarom ging ik naar hem toe, legde m'n hand op z'n arm en vroeg: „Vriend, wat wilt gij?” ”

De man schrok zó geweldig van deze vraag, dat hij het wapen op de grond liet vallen. 't Was een vlijmscherpe dolk, waarmee hij mij had willen doden. Dadelijk snelden enige vrienden toe, die den monnik te lijf wilden, maar ik heb hen belet den man kwaad te doen.”

„Hij had het anders dubbel en dwars verdiend,” meende Knox grimmig.

„Wreekt u zelve niet, beminden, maar geeft de

toorn plaats, ge kent dat woord der Schrift toch, broeder Knox?"

„Ja, ja zeker, maar daarom behoeven wij ons nog niet als lammeren te laten slachten, vader Wishart. Wij mogen voor onze rechten opkomen!"

„Zeker, zeker, maar we mogen ook vurige kolen hopen op het hoofd van onze vijand. In elk geval heb ik nu het gevaarlijke Dundee verlaten en ik hoop, dat meneer Beaton mij nu uit het oog verloren zal hebben."

„Reken daarop niet te vast, vader; Beaton heeft z'n speurhonden overal en lafaards, die door verraad bloedgeld willen verdienen, zijn er helaas altijd te vinden. We moeten hier in Edinburg geducht op onze hoede zijn, daarom schrok ik straks zo, toen ik meende, dat ik 'n gedaante om het huis zag sluipen."

„Maar 't was gelukkig maar verbeelding, broeder Knox. Neen, ik geloof niet, dat de vijand er nog erg in heeft, dat ik mij thans te Edinburg bevind."

Knox antwoordde niet.

Hij was er nog niet zo zeker van, dat hij zich straks had vergist, maar hij wilde er niet meer over spreken, omdat hij den grijsaard niet wilde verontrusten.

Knox had Wishart hartelijk lief.

Hij had veel van hem geleerd en het was vooral Wishart, die in het hart van Knox liefde had gewekt voor de leer van Calvijn.

Wishart was in Genève geweest, hij kende Calvijn persoonlijk en hij had zoveel over den Hervormer uit Genève verteld, dat Knox nu reeds het plan had, om, zódra hij de kans kreeg, naar Genève te gaan, om zelf met Calvijn te kunnen spreken.

Knox had al wel drie maal het schone boek van Calvijn, de „Institutie" of „Onderwijzing in de christe-

lijke godsdienst" gelezen. Hij was het hartelijk eens met alles, wat Calvin daarin had geschreven.

Daar Knox niet antwoordde, ging Wishart verder. „Toch zal het niet lang duren, of de vijand heeft mij in zijn macht," zei hij.

„Kom, kom, nu wordt u zwaarmoedig," meende Knox.

„Nee volstrekt niet, het is geen zwaarmoedigheid; ik weet het heel zeker, maar de Heere zal mij bijstaan en mij kracht geven, om de hitte van het vuur te verdragen. Maar kom vriend Knox, we moeten naar bed. Ik hoor broeder Spalding al onrustig heen en weer lopen. William is een beste kostbaas," liet hij er lachend op volgen, „maar hij is altijd bang, dat ik te laat naar bed zal gaan. We moeten dus nu maar opbreken."

De beide mannen namen hartelijk afscheid. Wishart begaf zich naar boven, waar William Spalding hem al met een brandende kaars opwachtte bij de deur van z'n slaapkamer.

„Wat is het weer laat, wat is het weer laat!" zuchtte de man. „Ik heb al zo vaak gezegd, dat u wat vroeger moet gaan slapen, eerwaarde heer."

„Och kom William, ik ben oud en oude mensen hebben niet veel slaap nodig, dat weet je toch immers ook wel. Nu dank je wel voor je goede zorgen; ja, zet de kaars daar maar neer, ik zal het wel vinden, wel te rusten."

Ondertussen wandelde Knox naar zijn huis met sombere gedachten vervuld. De woorden, die Wishart gesproken had, hadden hem een bang voorgevoel bezorgd. Zou dan toch het einde van den grijsaard nabij zijn?

Knox kon het zich bijna niet voorstellen. Maar

als het Gods weg was de wegen des Heeren
waren zo vaak onbegrijpelijk als het Gods weg
was, dan moest hij er in berusten, de Heere wist
immers het beste wat goed was voor hen, en ook voor
de prediking van het Evangelie in Schotland.

HOOFDSTUK II.

TOEN HET KALF GEHAALD WERD.

„Pim, jongen word nu wakker!”

Pim steunde eens, draaide zich met een ruk om en sliep weer in.

„Ja, maar dat gaat zó niet,” bromde de man, die voor de bedstee vlak onder het dak stond, „je moet er uit en gauw, denk je, dat ik dat kalf alleen in Edinburg kan brengen? Jij moet mee en nu dadelijk er uit!”

Bij deze woorden rukte hij Pim zo stevig aan de arm, dat de jongen opeens klaar wakker werd.

„En nu gauw je bed uit, Pim; we moeten niet te laat komen en zo'n kalf weet niet van opschieten, dat houdt veel tijd op.”

Pim sprong uit z'n bed en begon zich in 't half-duister van de komende morgen te kleden.

Ralph Balfour zakte de wankele ladder af naar beneden, waar z'n vrouw voor hem en Pim bezig was enkele sneden roggebrood gereed te maken. Met 'n kroes dun bier spoelde Ralph z'n brood naar binnen. Toen legde hij een dik touw en een stevige stok gereed en liep daarna weer naar de ladder.

„Pim!”

„Ja vader, hier ben ik al!” En meteen werkte Pim zich naar beneden.

„Blijf je lang weg, Ralph?” vroeg z'n vrouw.

„Met de middag zijn we weer terug, hoop ik,

heengaans stappen we flink door natuurlijk, maar terug is dat kalf er bij en je weet wel, zo'n kalf staat telkens stil."

't Gebeurde wel vaker, dat Ralph Balfour vee haalde buiten Edinburg, voor een slager in de stad. Dat was niets buitengewoons. Doorgaans waren het koeien of schapen, doch nu moest hij een kalf halen.

„Moeten we ver zijn, vader?" vroeg Pim.

„Bij Clipton, in St. Andreas."

„'n Mooi eindje," bromde de jongen.

Geen kwartier later stapten vader en zoon de nauwe Kerksteeg uit op weg naar de poort.

De nieuwe dag brak langzaam door.

De poortwachter had de poort nog niet open, maar hij opende het klinket en liet de beide mensen door.

„Weer een beestje halen, Ralph?" vroeg hij, blijkbaar om een praatje verlegen in de vroege morgen.

„Zo is het," zei Ralph kort.

Zwijgend stapten vader en zoon de landweg op. Pim zag af en toe van terzijde z'n vader eens aan. Hij begreep niet wat er aan de hand was; vader was zo gejaagd vanmorgen. Al vaker was hij mee geweest, om vee te halen, maar doorgaans was vader dan spraakzamer dan nu.

Wat zou er haperen?

Toen ze eindelijk de boerderij bereikt hadden, zei Ralph: „Pim, jij blijft hier bij Clipton, tot ik terug kom. Ik moet even naar het kasteel, daar heb ik nog een boodschap. Jij kunt je ondertussen wel vermaken op de boerderij."

„Best vader."

Pim vond het een buitenkansje, dat hij niet direct terug moest naar de stad. Eerst 'n poosje spelen op de boerderij lokte hem wel aan. En de boer en z'n vrouw

waren vriendelijke mensen; neen maar, dat trof hij vandaag opperbest.

Ralph stapte vlug verder.

Het duurde niet lang of hij had het kasteel bereikt.

Het leek wel een kleine stad, omringd als het was met grachten en muren. Binnen die muren stond niet alleen het kasteel, maar ook een kerk en een groot aantal huizen. Het stadje dankte z'n naam aan het kasteel.

Op dat kasteel resideerde de machtige kardinaal Beaton, David Beaton, de felle vijand van de Gereformeerden.

Ralph liet de klopper vallen op de voordeur van het kasteel.

'n Bediende deed open en keek hem achterdochtig aan.

„Wat wil je?”

„Is monseigneur Beaton al te spreken?”

„Zo vroeg al, kun je vanmiddag niet terugkomen?”

„Onmogelijk, de zaak waarover ik monseigneur wil spreken, is van het hoogste belang.”

„Dat zegt ieder, die den kardinaal wil spreken.”

„Maar ik heb alle reden, om het te zeggen!”

„Hm, wie ben je?”

„Ralph Balfour uit Edinburg, ik heb vroeger ook te St. Andreas gewoond, m'n boodschap betreft . . . nu zeg maar, dat zij geen uur uitstel kan lijden.”

De bediende liet Ralph in de hal en ging weg.

Daar stond Ralph met z'n wollen muts in de hand te wachten.

Was de morgen nu zo bijzonder koud? Hij rilde. 't Zou wel komen van de sombere hal, waarin hij stond te wachten, meende hij. Als monseigneur hem nu maar wilde ontvangen. Als . . . zijn mooi opgezet plannetje

nu maar gelukte. Hij wist wel wat hij dan deed: hier in St. Andreas een huisje kopen; hij had er genoeg van voor den slager telkens vee te halen en daarmee een karig loontje te verdienen. Nu zou er een betere tijd voor hem aanbreken, als

'n Stap door de gang brak z'n gedachten af. De bediende verscheen weer.

„Volg mij!” klonk het afgemeten.

En de wollen muts in de handen volgde Ralph den bediende. Het ging eerst door een lange gang, vervolgens een stenen trap op en toen links af weer een gang door.

'n Klop op de deur en Ralph stond in de zaal, waar heel aan het eind onder de schouw bij een knappend houtvuur monseigneur Beaton zat.

„U hebt een geheime boodschap?” vroeg de Kardinaal.

Ralph knikte.

Op 'n wenk verdween toen de bediende en Balfour moest nader komen en kon zeggen, wat hij op z'n hart had.

Het duurde even voor hij woorden had gevonden, om zijn boodschap te doen.

Zenuwachtig verfrommelde hij de muts tussen z'n handen. Eindelijk begon hij hikkend: „Monseigneur wil misschien wel weten, waar de ketter Wishart zich ophoudt. Ik weet waar hij is”

Hij hield even op, nieuwsgierig, om te zien welke uitwerking deze tijding op den kardinaal zou hebben.

„Ga voort!” klonk het, maar de listige Ralph zag wel, dat de kardinaal groot belang stelde in het nieuws, dat hij bracht.

„Ik weet waar hij is,” herhaalde hij, „maar Uwe Genade zal wel begrijpen, dat het een gevaarlijk werkje

Monseigneur wil misschien wel weten, waar de ketter Wishart zich ophoudt.

is, om dien ketter aan u over te leveren; de ketters hebben een verbond met den duivel, geloof ik, en ik ben maar een heel arm man.”

„Ja, ja, ik begrijp je, jij zinspeelt op je beloning.
18

Nu, heb daarover geen zorg, als het je werkelijk gelukt mij dien aartsketter in handen te spelen, zal je een rijke beloning hebben, maar vooruit nu met je nieuws, misschien zijn het wel allemaal praatjes, wat je me te zeggen hebt."

"Neen, neen monseigneur, het zijn geen praatjes. Ik heb er avonden voor gespeurd en uren voor op wacht gestaan. Neen, neen, Uwe Genade het is de zuivere waarheid, wat ik u vertel, de ketter bevindt zich te Edinburg en houdt daar samenkomsten."

"Wat zeg je, boer! Is Wishart in Edinburg?"

"Ja Uwe Genade, en ik weet waar hij vanavond weer samen komt en"

"Al genoeg, je weet dus zeker, dat hij in Edinburg is?"

"Heel zeker, monseigneur!"

"Maar we kunnen hem niet gevangen nemen, als hij een vergadering houdt. Die ketters zouden als razenden vechten om hun leraar te beschermen."

Het gezicht van Ralph betrok.

"Je moet trachten uit te vinden waar hij logeert," zei Beaton.

"Dat weet ik wel, monseigneur. Vannacht heeft hij gelogeed bij William Spalding, maar of hij daar aanstaande nacht weer zal vertoeven weet ik niet."

"Dat tracht je te weten te komen; wanneer je weet waar hij de nacht doorbrengt, kan je bij James Watson hulp halen."

"Maar monseigneur, ik wilde graag"

"Ja ik begrijp je wel, je wil je beloning. Nu, een gedeelte kan je dadelijk krijgen, de rest krijg je, als het plan is geslaagd."

"Heel graag, maar ik wilde vragen om een schriftelijke verklaring van Uwe Genade; ze zullen mij anders niet geloven."

„Heel verstandig opgemerkt, die zal je hebben.”
De kardinaal klingelde met een zilveren tafelschel.
'n Bediende verscheen en bracht Ralph naar de hal terug. Daar wachtte hij, totdat hij z'n loon en het briefje van den kardinaal ontving.

Toen stapte hij vlug naar boer Clipton, waar Pim hem al met ongeduld wachtte.

Langzaam trokken vader en zoon met het kalf naar Edinburg.

HOOFDSTUK III.

DE VERRADER DOET ZIJN WERK.

Op de afgesproken tijd verscheen dominee Wishart op de samenkomst.

Hij droeg, zoals hij gewoon was, zijn grote Franse hoed, die van de beste stof was gemaakt. Verder was hij gekleed in een donker habijt, dat hem tot op de hielen hing, en een zwart wambuis, dat gesloten werd door een grote rij knoopjes. Zijn zwart haar was kort geknipt en z'n lange baard versierde z'n borst. Doch z'n gelaat tekende zwaarmoedigheid en John Knox, die dit dadelijk bemerkte, vroeg of hij wel goed had geslapen.

„Uitstekend, broeder Knox, ik sliep zoals altijd op de blote grond, dat weet je, en ik heb daar kostelijk gerust.”

„Maar uw gelaat staat zo somber.”

„Ik ben de wereld moede, broeder Knox, sedert ik zie, dat de mensen God moede beginnen te worden.”

„Wat bedoelt u toch?” vroeg Knox ongerust.

„Dat mijn einde nadert,” klonk het somber.

Maar daarvan wilde Knox natuurlijk niets weten.

„Kom, kom, nu moet u niet al te zwaartillend zijn, Kardinaal Beaton is stellig uw spoor bijster geraakt en zeker weet hij niet, dat u hier in Edinburg vertoeft.”

„Dat kan hem allang zijn overgebrieft en in elk geval, de gedachte wil mij niet verlaten, dat mijn einde nadert.”

Wishart bleef die avond somber.

Met z'n toespraak wilde het niet vloten en vroeger dan gewoonlijk werd de samenkomst geëindigd.

Toen Wishart vertrok, was Knox dadelijk bij hem. Weer had hij het ontblote zwaard in de hand.

„Wat wilt ge, broeder Knox?”

„U vergezellen natuurlijk; gaat u weer naar William Spalding?”

„Neen, ik logeer vannacht op het buitengoed van lord Ormiston. Hij heeft mij uitgenodigd en ik heb toegestemd.”

„Maar dat is buiten de stad en daar kan u evengoed gevaar dreigen.”

„Neen, neen, blijf maar bij de vrienden. Ha, daar is lord Ormiston al, ziet u wel? Ik ben in goed gezelschap.”

Al pratend was men op straat gekomen.

Lord Ormiston, en nog enkele edelen vergezelden nu den grijzen prediker.

'n Man, die gehurkt naast de deur had gezeten, stond nu op en sloop het gezelschap behoedzaam achterna. Hij volgde hen, totdat ze de stadspoort uitgingen, en keerde toen snel terug.

„Dat zal gelukken,” mompelde hij. „Het kasteel van lord Ormiston is niet ver, daar kunnen wij de vogel vangen.”

Zo vlug mogelijk stapte Ralph nu de straten door en begaf zich naar het huis van James Watson; het briefje van den kardinaal zat in de wollen muts, die hij op het hoofd droeg.

Ondertussen had Wishart met zijn vrienden op het buitengoed het avondeten gebruikt.

Lachend zei hij daarna: „Het lijkt wel of ik slaap krijg, laten we 'n psalm zingen.”

De broeders zongen toen samen psalm 51 en daarna gingen ze ter ruste.

Maar Ralph had zijn verraderswerk goed gedaan.

Tegen middernacht naderde een gewapende bende het huis van lord Ormiston. Het werd geheel omsingeld, opdat niemand zou kunnen ontsnappen. Na een luid geklop op de voorpoort, werd er eindelijk een klein luikje geopend en vroeg iemand, wat men wilde.

„Wij komen George Wishart halen!” klonk het ruw.

Er verliepen enige minuten, toen verscheen lord Ormiston zelf voor het luikje en verklaarde, dat hij er niet aan dacht den leraar uit te leveren. Hij was zijn gast en in zijn huis behoorde hij veilig te zijn.

Alle dreigementen waren vergeefs en de commandant begreep wel, dat hij op die manier nooit zijn doel zou bereiken.

„Waar is Ralph Balfour?” riep hij.

Uit de duisternis kwam Ralph te voorschijn, de wollen muts in de hand.

„Om u te dienen, edele heer, wat is er van uw orders?”

„Wacht even; hier Cas, steek jij eens 'n lantaarn aan, ik kan in 't donker niet zien!”

Cas sloeg vuur en bij het licht van een gebutsten hoornen lantaren schreef de commandant een paar woorden op 'n stukje papier.

„Ga hier mee naar den graaf van Bothwell, boer,” zei hij. „Je weet hem te wonen?”

„Ja, ja zeker, edele heer, hij woont”

„Al goed, je hoeft mij niet te zeggen, waar hij woont, dat weet ik opperbest, als jij het nu ook maar weet!”

„Moet ik daar alleen heen, heer?”

„Wat dacht je dan, dat ik met je mee zou gaan? Vooruit en gauw ook, anders zal ik van je gedrag melding maken bij den kardinaal.”

Deze bedreiging hielp; de kardinaal, die mocht geen slechte berichten over Ralph horen. Kom, dan zou hij z'n angst maar overwinnen. 't Ging immers om de eer van de Kerk; er moest een verharde ketter worden gevangen en, ja 't ging bij Ralph toch 't meest om de mooie duit, die hij er mee kon verdienen.

Vooruit dan maar!

In de duisternis van de nacht snelde de verrader naar Edinburg. Het huis van den graaf van Bothwell was spoedig bereikt.

De graaf liet onmiddellijk z'n paard zadelen, Ralph nam achter hem plaats en als de wind ging het toen naar het kasteel van lord Ormiston.

Voor den machtigen graaf van Bothwell had lord Ormiston meer ontzag dan voor den commandant.

Hij verscheen weer aan het luikje en hoorde tot zijn verbazing, dat, als Wishart zich niet spoedig gevangen gaf, de regent van Schotland en kardinaal Beaton met al hun macht tegen het kasteel zouden oprukken.

Dat was een lelijk bericht.

Maar Bothwell verzekerde Ormiston, dat Wishart niets te vrezen had. Hij beloofde op zijn woord van eer, dat den prediker geen leed geschieden zou. Ormiston geloofde Bothwell en hij ging de boodschap aan Wishart overbrengen.

De prediker was onmiddellijk bereid zich over te geven. „Open de deuren,” zei hij dadelijk, „de wil van mijn God geschiede.”

Bothwell en enige edellieden werden nu binnen gelaten en de graaf verzekerde hem plechtig, dat hij zijn lichaam tegen alle geweldoefening bewaren zou.

„Open de deuren,” zei hij dadelijk, „de wil van mijn God geschiede.”

„Ik zal u bij mij houden, totdat ik u de vrijheid kan terug geven,” zo verzekerde de graaf.

Er was nu niet het minste bezwaar meer om mee te gaan. Wishart en Ormiston vertrouwden volkomen op het erewoord van den graaf en zo trok de prediker dan mee door de duisternis van de nacht naar Elphiston, waar hij gevangen gehouden werd.

Intussen bleek al spoedig, dat men te goed van vertrouwen was geweest, want nauwelijks was Wishart weg, of de kardinaal zond 500 ruiters naar Ormiston, om den lord gevangen te nemen, als ook lord Brunston en lord van Calder. Brunston nam de vlucht door de bossen, doch Ormiston en Calder werden als gevangenen binnen Edinburg gebracht en daar opgesloten.

John Knox schrok, toen hij de tijding hoorde.

„Er moet verraad in het spel zijn,” zeide hij. „Hoe is het anders mogelijk, dat Beaton wist, waar Wishart zich bevond?”

Dat had Knox wel goed.

Er was verraad in 't spel, maar wie de verrader was zou hij voorlopig niet te weten komen.

Intussen stond het bij hem vast, dat Wishart de dood niet zou ontsnappen, hij gaf niets om al de verzekeringen, die de valse graaf van Bothwell gegeven had.

HOOFDSTUK IV.

ZO STERVEN DE KINDEREN GODS.

Op 'n mooie lentemorgen van het jaar 1546 stormde Pim Balfour de ouderlijke woning te St. Andreas binnen.

„Moeder, moeder!” riep hij. „Waar is vader?”

„Vader is niet thuis, Pim, wat moet je van vader?”

„Waar is vader dan?” hield de jongen vol.

„Och kind, wat heb jij daar nu mee te maken? Vader heeft het druk vandaag, hij moest vanmorgen vroeg al bij monseigneur Beaton komen.”

„O, zeker over het verraad praten, Moeder?”

„Kind!”

Moeder Balfour verschoot van kleur, toen ze Pim deze woorden hoorde zeggen.

„Ik weet er nu alles van, moeder,” babbelde Pim door. „Tom Arlington heeft me vanmorgen alles verteld, u kent hem nog wel, Tom, die in Edinburg naast ons woonde.”

„Nu, wat wist Tom dan?”

„O, hij moest een kalf halen bij Clipton, hier in St. Andreas net als vader en ik verleden jaar ook gedaan hebben, en toen heb ik Tom gezien. Hij vroeg waar wij woonden en toen heb ik hem ons huis gewezen.”

„Da's van verradersgeld gekocht,” schreeuwde Tom toen ineens. „Je vader is een verrader, een Judas, dominee Knox heeft het zelf tegen m'n vader gezegd. Jouw vader heeft dominee Wishart verraden en vandaag

wordt de dominee verbrand, en da's de schuld van jouw vader, van Ralph den verrader!"

„Wat heb jij toen gezegd, Pim?"

„Ik heb 'm een stomp gegeven en gezegd, dat hij een lelijke leugenaar was."

„Zo, 't is wat moois, maar nu moet je maar naar de schuur gaan om hout te hakken, Pim."

„Het is toch niet waar moeder, wat Tom zei? Vader is toch geen Judas?"

„Och kind, bemoei je nu niet met je vaders zaken, ga nu naar de schuur en hak hout, anders kan ik geen eten koken voor de noen."

Pim ging, maar tevreden was hij niet.

Onder het hakken dacht hij maar aldoor aan wat Tom gezegd had.

Zou het heus waar zijn, dat z'n vader dominee Wishart verraden had? Dat zou toch verschrikkelijk zijn.

Pim kon er niet over uitgedacht komen.

Hoe was vader er dan toch toe gekomen, zo opeens in St. Andreas te gaan wonen?

Moeder had hem verteld, dat vader voortaan geregeld werk had voor kardinaal Beaton. Daarom gingen ze nu in St. Andreas wonen, waar het kasteel van den kardinaal stond. Vader had er een huisje gekocht . . .

„Van verraders geld," bonsde het opeens weer in Pims oren.

Zou Tom toch gelijk hebben?

Wat had hij nog meer gezegd?

„Vandaag wordt de dominee verbrand!"

Zou dat de dominee zijn, dien vader verraden had, en moest vader daarom van morgen zo vroeg weg?

Kletterend viel de bijl op de stenen.

Pim hakte niet meer; hij kon het in 't schuurtje niet

uithouden, weg moest hij, weg, naar 't plein van het kasteel van den kardinaal. Zelf wilde hij gaan zien of het heus waar was, wat Tom had gezegd.

Stil verliet hij het schuurtje, sloop langs de achterkant van het huisje heen, toen een zijstraatje in en kort daarop bereikte hij het plein vóór het kasteel.

Daar stond de hoge zeetoren, somber en grijs. In die toren had dominee Wishart gevangen gezeten.

Pim loerde eens om een hoek van een huis, het plein over of hij zijn vader ook zag.

Wat deden de mensen daar? Daar midden op het plein. O, daar waren ze bezig een brandstapel te maken. Pim begreep het in eens heel goed. Ja, nu zou Tom toch gelijk hebben, nu zou de oude dominee Wishart verbrand worden

maar áls dat gebeurde, zou Pim er niet bij blijven, dat vreselijke wilde hij niet zien. En zou z'n vader daaraan nu meedoen?

Ach wel neen, dat kon toch niet.

Opeens stond Pim's hart bijna stil.

Wie sleepte daar met twee zware takkenbossen? Dat was z'n vader, o vast; dat was niemand anders dan z'n vader. Zou die nu heus mee helpen?

De man met de takkenbossen keerde zich even

Zou dat de dominee zijn, dien vader verraden had, en moest vader daarom vanmorgen zo vroeg weg?

om. Nu zag Pim het heel goed: ja, hij had zich niet vergist; 't was vader.

„Vader, vader . . . !”

„Hier jij brutale rakker, waar wou jij heen?”

Met een ruwe hand werd Pim plotseling bij de kraag gevat en teruggedrongen.

't Was een soldaat van de garde van den kardinaal. De soldaten hadden reeds een gedeelte van het plein afgezet, maar daarop had Pim niet gelet. Hij had z'n vader willen vragen, toch niet mee te helpen aan het verbranden van dominee Wishart. Maar nu kon hij niet, was hij ineens achteruitgetrokken en daar stond hij nu tussen de mensen, die langzaam het plein vulden.

Hij stond nu juist tegenover het paleis van den bisschop en hij zag hoe daar de vensters met tapijten, zijden behangsels en prachtige kussens werden versierd.

„De kardinaal en de prelaten kunnen daar straks op hun gemak de terechtstelling gadeslaan,” hoorde hij een man vlak bij zich zeggen.

Het werd drukker en voller op het plein.

Pim dacht om het hout, dat hij moest hakken, wat zou moeder boos zijn! Hij had maar eventjes willen gaan kijken, maar nu stond hij hier en kon met de beste wil van de wereld niet meer terug. Aan alle kanten was hij door mensen omringd.

Die praatten druk over het schrikkelijke, dat zo straks zou gebeuren, en Pim deed maar niets anders dan luisteren.

„Ik heb gehoord, dat dominee Wishart in de gevangenis nog het Avondmaal heeft willen vieren,” zei er een, „maar het is hem geweigerd.”

„En toch heeft hij het gevierd,” zei een ander.

„Hoe zo dan?”

„'t Is me verteld door een nicht van me, die familie

is van den gevangenebewaarder. Hij heeft het ontbijt, dat hem gebracht werd, gebruikt, om er het Avondmaal mee te vieren."

„En mocht dat wel?"

„Och, het is oogluikend toegelaten en de vrienden van Wishart vierden het mee."

De brandstapel was ondertussen gereed gekomen.

Opeens ontstond er beweging onder de menigte. Aller ogen richtten zich naar de zeetoren, de gevangenis, waarin Wishart zat opgesloten.

Twee mannen met kappen over het hoofd, waarin gaten waren geknipt voor de ogen, gingen de toren binnen.

„Nu wordt de dominee gehaald," hoorde Pim de mensen zeggen.

Werkelijk verliet enige ogenblikken daarna Wishart z'n gevangenis. Hij had een kleed om van zwart laken, waaraan hier en daar zakjes buskruit waren gehangen. De handen waren hem stevig op de rug gebonden, een touw was aan z'n hals gedaan en een ketting om z'n lichaam.

Zo schreed hij tussen de beulen in naar de brandstapel.

Bij de brandstapel gekomen, sprak hij het volk toe. Het werd doodstil op het plein, zodat de woorden van den grijsaard duidelijk te verstaan waren.

Pim hoorde hem zeggen, dat hij met blijdschap zijn leven gaf ter wille van Christus.

Er liep 'n rilling langs Pim's rug, hij kon het niet begrijpen, dat iemand zo kon spreken. „God roept mij, om door de vlammen verteerd te worden. Ik vrees ze niet. Ik weet, dat ik nog hedenavond met mijn Zaligmaker Jezus Christus, met wien ik lijd, aan het Avondmaal zal aanzitten. O, Vader in de hemel, vergeef hen,

die uit onwetendheid mij ter dood hebben veroordeeld.”

Zo eindigde Wishart z'n toespraak.

Nu zag Pim hoe de beul voor den martelaar op de knieën viel en hem vergeving vroeg, voor wat hij hem moest aan doen.

Wishart drukte den beul een kus op het voorhoofd. „Ziedaar het onderpand van mijn vergeving,” zei hij. „Doe uw plicht, mijn kind.”

Men bond hem nu op de brandstapel aan de paal en duidelijk hoorde Pim den martelaar bidden: „Zaligmaker der wereld, ontferm U over mij! Vader in de hemel, in Uw handen beveel ik mijn geest.”

Het vuur werd nu in het hout gebracht en de vlammen begonnen omhoog te kringelen.

Voor de vensters van het kasteel zag Pim den kardinaal en zijn vrienden zitten. De kardinaal genoot zichtbaar van het schouwspel. Daar had hij dan toch eindelijk den gehaten ketter, naar wien hij zolang had gezocht, op de brandstapel staan.

Ja, ja, hij was toch maar een machtig heer. Wie zou den groten kardinaal Beaton durven weerstaan? Niemand immers in heel Schotland!

Maar opeens verbleekte de kerkvorst. De martelaar wendde het hoofd om en keek naar het raam, waarvoor de kardinaal zat.

Toen klonk zijn stem ernstig en krachtig: „Hij, die van een verheven plaats met welgevallen op mij ziet, zal over weinige dagen op deze zelfde plaats uitgestrekt worden met even veel schande als men hem er thans in zijn hoogmoedige houding ziet!”

De mensen keken elkaar eens aan.

Wat was dat nu?

Voorspelde de martelaar daar aan den kardinaal zijn einde?

Zeker, daar was geen twijfel aan. De woorden, die Wishart gesproken had, waren niet voor tweeërlei uitleg vatbaar.

Doch nu was het ook genoeg geweest.

De beul ontving een wenk en het touw, dat Wishart om z'n hals droeg, werd opeens sterk aangehaald. Hij kon niet meer spreken, de adem ontvlood hem en de vrome dominee Wishart was ingegaan in de vreugde des Heeren.

„Zo sterven kinderen Gods en geen boeven,” zei een oud mannetje dicht bij Pim. „Ze behoeven mij niet meer te vertellen, dat ketters zulke slechte mensen zijn. Ik heb nu met m'n eigen ogen gezien, dat het niet zo is. Dominee Wishart is een kind van God, dat is nu toch duidelijk gebleken.” Meer kon Pim niet verstaan.

Hij keek nog even naar de rokende brandstapel en toen naar het kasteel.

Daar zat de kardinaal, maar de lach was van z'n gelaat verdwenen. Doodsbleek staarde hij naar de plaats, waar enige ogenblikken geleden Wishart nog stond en z'n schrikkelijke profetie had uitgesproken.

De mensen verspreidden zich nu weer en Pim snelde naar huis. Voorzichtig liep hij achter de woning heen naar het schuurtje. Hij zou nu weer vlijtig gaan hakken, dan zou moeder er niets van bemerken, dat hij weg was geweest.

Vlug rukte hij de deur open . . . daar stond moeder. Ze had de bijl in de hand en hakte hout.

„Moeder, ik zal wel . . .” begon Pim.

„Houd maar op, Pim, jij bent een ongehoorzame jongen. Ik had gezegd, dat je hout moest hakken, en je bent stil weggelopen.”

„Ja maar moeder, ik was zo ongerust over vader.

Tom Arlington had gezegd, u weet wel, dat vader een een verrader was, en ik wilde eens gaan zien, en o moeder het is zo verschrikkelijk Ze hebben dominee Wishart verbrand, maar hij is een kind van God, moeder, dat weet ik zeker, en vader heb ik ook gezien, hij droeg twee grote takkenbossen naar de brandstapel”

„Ben jij bij het kasteel geweest?” vroeg moeder streng, maar Pim hoorde wel aan haar stem, dat ze niet boos was.

„Ja moeder, ik heb alles gezien en gehoord en o, het was zo verschrikkelijk. Ik zal u alles eens vertellen, moeder.”

„Dat is goed, Pim, maar nu eerst je werk afmaken, eerst houthakken!”

Moeder ging het huis binnen en Pim zette z'n werk weer voort en hij hakte zo hard als hij kon, want telkens als hij een dikke knuppel nam, dacht hij, dat hij een beul of een soldaat, of een kardinaal in stukken hakte. Dat hadden ze allemaal goed verdiend, meende Pim.

HOOFDSTUK V.

DE WEG DER GODDELOZEN.

Er braken kwade dagen aan na de dood van dominee Wishart.

Het ganse land kwam in beroering.

Zeer velen, die 'n hekel hadden aan den wreden kardinaal, haatten hem nu nog meer en enkele van zijn persoonlijke vijanden grepen deze gelegenheid aan, om hun wraak te koelen op den machtigen bisschop.

John Knox stond hier geheel buiten.

Na de dood van zijn ouden vriend ging hij rustig voort met prediken, meestal te Edinburg, en hij toonde niet de minste vrees voor zijn vijanden.

Dit deed ook de kardinaal niet.

Hij lachte om de woede zijner vijanden, van wie hij wist, dat ze een samenzwering tegen hem op touw hadden gezet. Hij had immers machtige beschermers. De regent van Schotland was zijn beschermer en met Frankrijk was hij bevriend. Neen, hij behoefde geen kwaad te vrezen van de verbolgen edellieden. Van die vijanden waren de gebroeders Lesley — John en Norman — de gevaarlijkste. Ook William Kirkaldy en Pieter Carmichaël waren bij de samenzweerders.

Maar al lachte Beaton om al de drukte, die zijn vijanden maakten, hij was toch zeker in z'n hart wel een beetje bang. Tenminste hij vond het geraden, om zijn kasteel te laten versterken. Het lag midden in het stadje St. Andreas, goed beschermd door grachten en

poorten, en had bovendien door de zeetoren verbinding met de zee, waarover men altijd in geval van nood nog vluchten kon.

Ook was er een klein sluippoortje, waardoor men het kasteel ongemerkt kon verlaten.

Maar al rekende de kardinaal zich nog zo veilig, hij achtte het toch wenselijk zijn kasteel nog eens extra te laten versterken.

Deze versterking bracht veel werk mee en hierover was niemand zo blij als Ralph Balfour. Na de dood van dominee Wishart was hij niet erg rustig meer geweest, vooral niet toen Pim hem verteld had wat Tom Arlington had gezegd.

Hij had den predikant verraden.

Hij was de oorzaak van diens marteldood.

O, hij had zichzelf wel honderdmaal voorgepraat, dat hij het had gedaan uit liefde tot de kerk, maar diep in z'n hart wist hij wel beter: de geldzucht had hem er toe gedreven.

En dan dat sterven van den ouden leraar.

„Zo sterven de kinderen Gods,” had hij menigeen horen zeggen. Z'n eigen jongen had het aan tafel ook gezegd. Ralph had het echt benauwd en menigmaal lag hij halve nachten wakker. Dan zag hij onophoudelijk weer die brandstapel voor zich, dan zag hij weer dien eerbiedwaardigen grijsaard en hij hoorde hem weer spreken. Ook de profetie tegen den kardinaal kwam hem telkens weer in de herinnering.

Het werk aan de versterking van het kasteel kwam Ralph best te pas. 't Gaf hem een kostelijke afleiding en hij werkte dan ook tweemaal zo hard als de andere werklieden.

Maar er waren nog anderen, die schik hadden in de verbouwing en versterking van het kasteel.

Dat waren de samenzweeiders.

Zij loerden reeds lang op een goede gelegenheid, om den kardinaal in zijn eigen kasteel te overvallen, en die gelegenheid scheen nu dichterbij te komen dan ooit.

De kardinaal had zo'n haast met de versterking van zijn kasteel, dat er bijna dag en nacht aan werd gewerkt. Zodoende waren de poorten 's morgens heel vroeg reeds open en de bruggen neergelaten, om de arbeiders in staat te stellen stenen, kalk en andere bouwstoffen binnen het kasteel te brengen.

In de nacht van Vrijdag op Zaterdag 29 Mei kwamen de samenzweeiders in het geheim bij elkaar en bespraken hun plannen; ze waren in het geheel met zestien man.

's Morgens vroeg, om drie uur, werd er plotseling geklopt op de deur van Ralph Balfour's huisje. Dat huisje stond in de onmiddellijke nabijheid van de kasteelpoorten.

Met 'n schok werd Ralph wakker.

Hoorde hij goed? Werd daar geklopt?

Ja, nu was er geen twijfel meer, daar herhaalde zich het geklop.

Zouden daar nu de metselaars al zijn?

't Was nog nacht. Wat mankeerden die lui nu, om zo vroeg te komen?

Brommend stond Ralph op en ging naar de deur.

„Wie is daar?” vroeg hij.

„Goed volk, doe dadelijk open,” werd er gefluisterd.

„Ja ja, goed en wel, maar wie is daar?”

„Lesley!”

Lesley? Ralph schrok er van, want dat was voornaam bezoek.

Haastig schoof hij de grendels van de deur weg en opende die. Toen zag hij daar enkele heren staan, die dadelijk binnenstapten.

„Mogen wij een poosje in uw huisje vertoeven?“ werd hem vriendelijk gevraagd. „Wij moeten een bezoek brengen op het kasteel, maar het is nog te vroeg en de poorten zijn nog gesloten.“

„Met genoegen, edele heren, mijn huisje is niet groot, maar als de heren plaats willen nemen, zal ik gauw een paar stoelen halen.“

Ralph ging in de slaapkamer er naast en haalde daar in der haast een paar stoelen. Daarop trok hij zich bescheiden in de slaapkamer terug, om de heren niet tot last te zijn bij hun besprekingen.

Hij was daar nog niet lang of hij werd door John Lesley geroepen.

„Zeg er eens vriend, hoe heet jij?“

„Ralph, heer, Ralph Balfour.“

„Zo, en ben jij goed bekend in het kasteel van kardinaal Beaton?“

„Zo goed als in m'n eigen huisje, heer; ik kom er dagelijks.“

„Dan moet jij ons straks tot gids dienen.“

„Ik, heer, en waarom?“

„Omdat wij de weg niet weten, dat is nog al duidelijk.“

„Maar,“ hakkelde Ralph, „de heren hebben toch geen kwaad in de zin tegen den kardinaal? U moet weten, dat ik in dienst ben van Zijne Genade en U begrijpt....“

„Ja natuurlijk wij begrijpen alles, jij bent net de man, dien we hebben moeten. Maak je maar spoedig gereed, want zodra de poort open is, gaan we op bezoek bij den kardinaal.“

„Hij zal stellig nog slapen, edele heren.“

„Geen bezwaar, dan wekken wij hem wel!“

„Maar ik weiger mee te doen aan geweld tegen den kardinaal,“ zei Ralph boud.

De heren schoten in de lach. Een hunner trok

z'n sabel en hield de punt daarvan Ralph onder de neus.

„Dadelijk gehoorzamen, vriend, je bent in onze dienst.”

Ralph pruttelde nog wat, zocht nog verschillende uitvluchten, doch er was geen ontkomen aan; hij moest mee.

Zonder dat de heren het gezegd hadden, begreep hij wel, dat ze niet veel goeds in den zin hadden, en hij was bang, dat dit hem in moeilijkheden zou brengen.

Nog eer het vier uur was, was de poort open en de beide Lesley's met nog enkele anderen begaven zich naar het kasteel.

Ralp ging voorop.

De portier verschrikte, toen hij daar zó vroeg op de dag gewapende edelen de poort zag naderen.

In der haast wilde hij de hamei¹⁾ neerlaten, maar John Lesley was hem al voor. Hij werd gegrepen, geboeid en met een prop in de mond in zijn poorthuisje opgesloten.

„Zie zo, die zal niet veel kwaad doen,” meende Lesley voldaan. „En nu vooruit!”

De werklieden, die reeds op het kasteelplein aan de arbeid waren, hadden dit toneeltje gadeslagen en namen nu in allerijl de vlucht.

William Kirkaldy vatte post bij het geheime sluippoortje, dat Ralph hun had gewezen, terwijl een paar anderen post vatten bij de zeetoren. Daar ze in 't geheel maar met z'n zestienen waren, begrepen ze, dat ze met overleg te werk moesten gaan.

Verschillende heren gingen nu, door Ralph voorgegaan, naar de slaapkamers van het personeel, terwijl

¹⁾ Neerlaatbaar ijzeren sluithek met punten, dat in die tijd veel in kasteelpoorten werd gebruikt.

Peter Carmichaël en James Cambec de wacht hielden voor de deur van den kardinaal, opdat niemand hem zou kunnen waarschuwen.

De officieren en dienstboden, uit hun slaap gewekt, waren niet weinig verwonderd gewapende mannen in het kasteel te zien en toen ze bedreigd werden, dat men hen zou doodschieten, zodra ze gerucht maakten, lieten ze zich kalm buiten het kasteel brengen.

Nu was de beurt aan den kardinaal.

Ralph had de slaapkamer gewezen en John Lesley gaf een paar geduchte slagen op de deur.

„Wat betekent dat geweld?” vroeg de kardinaal, uit z'n slaap wakker geschrokken.

„Wij zijn meester van het kasteel, doe open!”

„Wie zijt gij?”

„Mijn naam is Lesley!”

„Zijt gij Norman?”

„Nee, ik heet John.”

„Als ge mij zweert, dat ge me geen kwaad zult doen, zal ik de deur openen.”

„Breng vuur!” gebod Lesley. „De deur is te sterk om opengestoten te worden, we zullen haar verbranden.”

Dit dreigement hielp, want nu liet Beaton aanstonds de deur openen.

Lesley en z'n mannen stapten de slaapkamer binnen. Ze vonden den kardinaal zittend in een leunstoel.

Sidderend zag hij de woedende edelen zijn kamer binnenkomen.

„Doodt mij niet,” riep hij, „want ik ben een priester des Heeren!”

Deze woorden maakten de mannen nog bozer dan ze reeds waren.

„'n Priester des Heeren?” hoonden ze. „Ge zijt de

John Lesley gaf een paar geweldige slagen op de deur.

moordenaar van George Wishart en wij komen zijn dood wreken!"

De kardinaal begreep wel, dat zijn laatste uur was geslagen.

„Bekeer u van het goddeloze leven, dat ge geleid hebt!" riep er een.

Doch Beaton riep niets anders dan: „Ik ben een priester! Ik ben een priester! Ach, ach, alles is verloren!"

De mannen kenden geen genade.

Zij kwamen om wraak te nemen over de dood van Wishart en zij vergaten, dat de Heere gezegd heeft: „Mij komt de wraak toe, Ik zal het vergelden!"

Zo doodden ze den kardinaal met het zwaard en ze meenden hiermee de Hervorming een dienst te doen. Doch Gods Woord zegt: „Niet door kracht of geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden!"

Maar bij deze edellieden zat niet in de eerste plaats de liefde tot de kerk des Heeren voor, maar hun eigen plannen. Zij vierden hun wraaklust bot, onder de schijn alsof zij de Hervorming wilden dienen.

Zo eindigde het leven van den goddelozen kardinaal Beaton en werd de profetie van den stervenden dominee Wishart vervuld.

HOOFDSTUK VI.

DE DOMINEE VAN ST. ANDREAS.

Rillend alsof hij de koorts had, was Ralph thuis gekomen.

John Lesley had hem nà de moord een zakje met goudstukken toegeworpen. Gedachteloos had hij het bij zich gestoken.

Hij moest weg, weg uit dit kasteel, waar hij zulke vreselijke dingen had gezien. Zo gauw mogelijk snelde hij naar huis en terwijl de hele stad St. Andreas in opschudding kwam, kroop Ralph in bed en probeerde al de doorgestane angsten te vergeten in een onrustige slaap.

Z'n vrouw vroeg hem wat er gebeurd was, maar Ralph gaf geen antwoord.

Het goede mens begreep er niets van.

Daarom zond ze er Pim op uit en die kwam al spoedig terug met het ontstellende bericht, dat de kardinaal dood was. De hele stad was vol van het schrikkelijke nieuws.

Er ging nu vrouw Balfour 'n licht op.

Zou Ralph er bij betrokken zijn?

O, dat was zo goed als zeker.

Ze ging naar z'n bed.

Ralph hield zich slapende, doch kon dit niet lang volhouden; hij moest antwoorden op de vragen, die z'n vrouw deed.

„Heb jij meegedaan aan de moord op den kardinaal,

Ralph?" vroeg ze, en er klonk zorg en angst in haar stem.

„Ik, meegedaan? Hoe kom je er bij?"

„Waarom kruip je dan in bed, Ralph?"

„Ik voel me zo ellendig, vrouw, o ik voel me zo ellendig, laat me toch met rust, vrouw."

Maar daar was geen denken aan.

Het goede mens was veel te ongerust.

'n Moord, en nog wel op den kardinaal, dat kon ernstige gevolgen hebben, en als haar man daarbij was betrokken! O, in haar verbeelding zag zij reeds de zeetoren opengaan voor Ralph. Zou de geldzucht hem nu weer te pakken hebben gekregen? In z'n kleren had ze de goudstukken gevonden, die Lesley hem had gegeven. O, het kon bijna niet anders, Ralph moest er aan hebben meegedaan.

Ze zat zolang te vragen tot eindelijk Ralph haar de gehele toedracht der zaak vertelde.

't Was een hele opluchting voor haar, toen ze begreep, dat haar man feitelijk geheel onschuldig was. Ja, hij had de weg moeten wijzen in het paleis, doch daartoe had men hem gedwongen, maar verder was hem toch niets te verwijten.

Dat hij zich nu ellendig gevoelde, dat hij de naam van den kardinaal niet eens kon horen noemen, kon zij best begrijpen.

„Probeer maar wat te slapen, Ralph," zei ze, „dan zal de akeligheid wel overgaan."

Ralph kroop onder de dekens en z'n vrouw ging aan haar werk.

Ze had zich nodeloos bezorgd gemaakt. Gelukkig maar; 't was dat goud, dat haar zo beangst had gemaakt.

Overigens begreep ze spoedig genoeg, dat ze — ook al zou Ralph hebben meegedaan — geen kwaad te

dùchten hadden. De Lesley's waren nu immers baas in St. Andreas.

Als een lopend vuurtje ging de tijding van de dood van Beaton door het land. Z'n vijanden juichten, maar de Rooms en waren geweldig kwaad. Ook onder de Gereformeerden waren er velen, die de daad afkeurden. 't Was ook geen liefde tot de Hervorming, die de Lesley's en hun makkers tot deze moord had gedreven.

't Was een persoonlijke wraakneming.

De stad St. Andreas werd geducht versterkt.

Het was duidelijk, dat de samenzweerders niet voornemens waren haar spoedig weer uit handen te geven.

Toen begon St. Andreas een toevluchtsoord te worden voor de Gereformeerden, die overal vervolgd werden. Daar waren ze veilig, daar konden ze Gods Woord horen verkondigen.

Ralph was een paar dagen na de moord op den kardinaal weer wat tot rust gekomen. Hij trachtte een der heren Lesley te spreken. Het was John en deze herkende hem werkelijk nog.

„Of jij op het kasteel mag blijven werken, vraag je? Zeker, m'n beste man, jij hebt ons toen in die nacht goed geholpen. We mochten in je huisje vertoeven en je was een opperbeste gids.”

Ralph wilde nog zeggen, dat hij Rooms was, dat hij dominee Wishart had verraden, maar die eerlijke buiging weer over. 't Was ook niet nodig, dat hij dit zeide. Hij kon zich beter op de vlakte houden. Als er gepreekt werd, welnu, dan kon zijn vrouw er wel eens heen of anders Pim, die zou dat wel graag doen.

Er woonden trouwens nog wel meer Rooms en in St. Andreas, maar ze waren nu ver en ver in de minderheid.

Mond dicht houden, dat leek Ralph op 't ogenblik de verstandigste taktiek.

Zo werkte hij dan geregeld op het kasteel en hij was wat blij, dat hij een goed stuk brood kon verdienen.

Ongeveer een jaar had dit leventje geduurd, toen Ralph een bericht hoorde, dat hem de schrik om 't hart deed slaan. Hij durfde er pas over spreken met z'n vrouw, toen de kinderen naar bed waren en hij zeker wist, dat ze sliepen.

„Wat denk je, dat ik nu gehoord heb, vrouw?” begon hij.

„Ja lieve man, wat moet ik daarvan nu maken? Is het belangrijk nieuws?”

„Voor vele mensen is het een goede tijding, maar voor mij niet. Ik houd niet van dien strengen dominee; hij kijkt een mens bijna door z'n lichaam heen.”

„Wien bedoel je, Ralph.”

„Wel dominee Knox, niemand anders.”

„En wat is er dan met hem?”

„Hij komt naar St. Andreas. Met Pasen zal hij al hier zijn.”

Ralph keek z'n vrouw aan om te zien welke uitwerking zijn woorden zouden hebben.

Maar zij bleef kalm, ontstelde er in 't minst niet van, zei alleen: „Dat had ik wel gedacht: dominee Knox is wel de man, dien ze hier hebben moeten.”

„Maar vrouw, begrijp eens, hij zal ons allemaal Gereformeerd willen maken en daar ben ik niet van thuis, dat weet je wel, en, en”

„Ja, praat nu maar door, Ralph; je wilt zeggen, dat je ongeruste geweten je ook nog plaagt.”

„Vrouw!”

„Och Ralph, verbloem het nu maar niet, 't is immers niet anders. Dat is de voornaamste reden, waarom

jij bang bent voor dominee Knox, zeg het maar eerlijk.”

Ralph zei niets, maar aan zijn gezicht was duidelijk te zien, dat zijn vrouw gelijk had. Knox was immers de vriend geweest van dominee Wishart. En het was dan toch maar uitgelekt, dat hij de hand had gehad in de gevangenneming van den leraar. Pim was immers met dit nieuws thuis gekomen?

Hoe meer Ralph over de komst van dominee Knox nadacht, hoe minder gerust hij er op was.

Z'n vrouw probeerde hem gerust te stellen. 't Zou genoeg meevallen, dacht ze.

Ralph stond immers goed aangeschreven bij de Lesley's en die waren dan toch maar de baas in St. Andreas.

Met Pasen kwam dominee Knox werkelijk in de stad. Hij nam zijn intrek in het kasteel en de mensen merkten voorlopig weinig van hem.

In de kapel van het kasteel kwamen een aantal Gereformeerden bij elkaar en voor hen hield Knox voorlezingen over de Heilige Schrift. Het duurde echter niet lang, of er gingen stemmen op, die er van spraken, dat Knox in de grote stadskerk moest preken. Hij moest de vaste predikant van St. Andreas worden.

Knox schudde vastberaden het hoofd.

Dominee van St. Andreas?

Neen, die taak was te zwaar, daaraan durfde hij niet te beginnen.

Men hield echter vol, bleef er bij Knox op aandringen en deze kreeg het er hoe langer hoe moeilijker mee.

Tot eindelijk op een vergadering in de kapel de beslissing viel. Plotseling stond daar iemand op, die verklaarde, dat Knox niet langer mocht weigeren. Hij werd opgeroepen, om al zijn krachten te geven aan de

verkondiging van het Evangelie en aan die oproep moest hij gehoor geven. Dadelijk waren er velen, die verklaarden het eens te zijn met den spreker.

Van alle kanten drong men er nu bij hem op aan en toen begreep Knox, dat het de Heere zelf was, die hem tot deze gewichtige arbeid riep. Daarom durfde hij nu niet meer te weigeren.

Zo werd Knox dan dominee te St. Andreas.

Wat zat de kerk vol, toen hij er z'n eerste preek hield. Er waren zelfs vele Roomsens onder z'n gehoor. Ze hadden al zoveel over dezen man horen spreken, dat ze ook wel eens naar zijn woord wilden luisteren.

De vrouw van Ralph Balfour was er ook heengegaan en Pim mocht mee.

Maar Ralph durfde niet.

Hij vreesde, dat de dominee hem zo van de preekstoel af zou aanwijzen als den verrader van Wishart.

Als dat gebeurde, was z'n laatste uur geslagen. Daarom bleef hij rustig thuis.

Zijn vrouw had heel wat te vertellen, toen ze thuis kwam.

Wat was dat 'n preek geweest!

Zoiets had ze nog nooit gehoord, verklaarde ze. „Anderen,” zo had Knox gezegd, „snoeiden aan de boom van het Pausdom, maar ik zal de bijl leggen aan de wortel van die boom. Gods Woord alleen heeft recht van spreken. Dat alleen is de enige waarheid en alles, wat in strijd is met de Heilige Schrift, is leugen en bedrog.”

Zijn woorden hadden geklonken als donderslagen. Het was muisstil geweest in de kerk, alleen de zware stem van Knox had er geklonken en tot in de verste hoeken had men die verstaan. Hij riep de mensen op tot boete en bekering en zeide hun, dat ze alleen bij den

48

Heere Jezus vergeving hunner zonden konden verkrijgen.

Geen paus, geen mis, geen aflat of goede werken konden hun baten.

O, 't was bijzonder aangrijpend geweest.

De vrouw kon er niet over uitgepraat komen en Ralph begon het eindelijk te vervelen. Hij vroeg of ze soms van plan was om ook Gereformeerd te worden. Ze moest het dan maar zeggen, hij voor zich dacht er niet aan. Hij zat hier nu eenmaal in St. Andreas, kon moeilijk anders, maar hij verlangde er naar, dat de Roomsens maar weer baas zouden worden in de stad.

Helaas, al te spoedig zou Ralph z'n zin krijgen en zou de metalen stem van dominee Knox niet meer worden gehoord in de St. Andreas-kerk.

Maar zou het daardoor voor Ralph zoveel beter worden?

HOOFDSTUK VII.

DE VIJAND VOOR DE POORT.

„Ga maar mee jô, ik durf het best te vragen. Robert kent me wel en hij is 'n goeie man.”

Aarzelend stonden de beide jongens voor de poort van de zeetoren.

Het waren Pim Balfour en Tom Arlington.

Pim had een boodschap gedaan bij boer Clipton en daar Tom aangetroffen. Tom moest wel een paar uur wachten. Clipton was in het land en pas als die thuis was, kon Tom met het kalf naar de stad.

Pim en Tom waren nog niet vergeten hoe ze elkaar te lijf waren gegaan, maar ze spraken er niet meer over. Ze speelden een poos op de boerderij en toen dat begon te vervelen, vroeg Pim of Tom meeging naar St. Andreas, dan zou hij vragen aan Robert Guins of ze de zeetoren eens mochten beklimmen.

Dat lokte Tom aan.

En zo stonden ze dan nu voor de poort.

Voorzichtig duwde Pim de zware deur van het poortwachtershuisje open.

Daar zat de oude Robert, bezig met een net te breien.

„Zo, komen jullie me helpen?” vroeg hij vriendelijk. „Nu dat vind ik heel best, want mijn ogen worden moe van het turen op al die knopen en mazen.”

En meteen maakte Robert een beweging, alsof hij de jongens zo dadelijk aan 't werk wilde zetten.

Tom keek Pim eens aan, alsof hij zeggen wilde: „Nu laat jij mij er lelijk invliegen,” en Pim begreep, dat hij dit misverstand dadelijk uit de weg moest ruimen. Daarom kwam hij kloek met z'n vraag voor de dag: „We wilden vragen of we eens boven op de toren mochten klimmen, Robert. Tom komt uit Edinburg en hij wou wel graag eens boven op de zeetoren kijken. Daar heb je immers zo'n mooi gezicht over de Noordzee, Robert?”

„Hm, hm,” bromde de oude man, „en jullie zouden willen, dat Robert z'n oude benen er aan waagde en mee naar boven klom, hé? Maar dat gaat niet, hoor. Ik heb boven niets te doen en daarom houd ik mijn gemak.”

Dat was een lelijke tegenvaller voor de beide jongens.

„Maar we durven wel alleen, Robert,” zei Pim.

„Nu als dat zo is, ga dan je gang maar; maar doe vooral voorzichtig hoor, ik zou niet graag hebben, dat je een ongeluk kreeg.”

Samen klommen Pim en Tom toen de toren in.

Robert had hen nog de raad gegeven, om vooral langzaam te lopen. „Als je in 't begin zo vlug tegen de trap oprent, kan je in 't eind heel niet meer. Dus vooral langzaam!” had hij gezegd.

Daar gingen ze nu.

Ze bleven heel dicht bij elkaar, vooral toen ze wat hoger kwamen en het voortdurend donkerder werd.

Hé, zo'n oude toren was toch wel een griezelig ding, vonden de jongens. Af en toe vloog er krijsend een kerkuil weg, die in z'n slaapje werd gestoord. Maar ze hielden vol, want het schone uitzicht boven op de toren zou alle moeite rijk belonen.

Eindelijk waren ze er toch.

Wat een gezicht was dat!

„Zeg Pim,” zei Tom ineens, „kijk daar eens in 't Zuiden, wat zijn dat voor schepen?”

Aan de ene zijde konden ze ver, heel ver over Schotland kijken. Daar lag Edinburg, en Noordelijker zagen ze de torens van Dundee.

En dan dat uitzicht over de Noordzee, dat was in één woord schitterend.

„Zeg Pim,” zei Tom ineens, „kijk eens daar in 't Zuiden, wat zijn dat voor schepen?”

Tom wees in de richting, waar hij de schepen had gezien.

„Hé, dat zijn wonderlijke schuiten, wat hebben die een vreemde zeilen, en 't lijkt wel of ze geroeid worden. Zie je wel Tom, je kunt duidelijk de roeispanten zien bewegen; als ze uit het water komen, schitteren ze in de zon.”

Ja, nu zag Tom het ook.

„Welke vlag hebben ze?” vroeg hij.

„'t Is de Schotse niet, dat zie ik wel,” meende Pim.

„En de Engelse evenmin,” zei Tom.

Ze wisten geen van beiden welke vlag het was, maar dat 't een heel vreemde was stond bij hen vast.

„'t Zal toch geen vijand zijn?” opperde Tom ineens. Hij had z'n vader horen spreken over de mogelijkheid van een oorlog met Frankrijk. De vermoorde kardinaal was immers een vriend geweest van de Franse regering en 't kon best zijn, dat zij nu wraak kwamen nemen.

„Zou je dat denken?” vroeg Pim ontsteld.

„'t Is heel best mogelijk, jô!”

„Maar dan moeten we het gauw aan ouden Robert gaan zeggen. Kom mee; als er gevaar dreigt, moeten alle burgers gewaarschuwd worden.”

Vlug stapten de jongens door het luik, waardoor ze op de omloop gekomen waren, en nu ging het naar beneden. 't Ging wel driemaal zo vlug als ze straks naar boven waren gekomen. Soms sloegen ze twee, drie treden over.

Weg was nu hun angst voor de donkere toren, voor de akelige kerkuilen. Gauw naar beneden, de mensen

waarschuwen, dat de vijand naderde. Hijgend en happend stonden ze weldra bij Robert in het kleine torenkamertje.

„Er komen vreemde schepen aan, Robert,” zei Pim, „en 't zijn zulke rare, ze worden geroeid en de vlag, die ze voeren kennen we niet en we denken, dat het vijanden zijn. Zouden het Franse schepen kunnen zijn, Robert?”

„Och jongens, wat babbelen jullie toch? 't Zullen vissers zijn uit Aberdeen!”

„Neen, Robert, heus niet, vissersschepen hebben we vaak genoeg gezien; 't zijn heel andere!” hield Pim vol.

Oude Robert was zo goed niet of hij moest ook naar boven. Brommend begon hij de kronkelende trap te bestijgen. 't Zou wel niets te betekenen hebben, meende hij. Maar aan de andere zijde voelde hij toch ook het gewicht van z'n taak als torenwachter.

Dus maar naar boven.

De jongens gingen mee.

Nauwelijks was hij op de omloop, of met z'n oude valkenogen had hij 't al gezien.

„Jongens, dat zijn Franse galeien. Jullie hebben 't goed gezien!” zei hij.

„En wat betekent dat, Robert?” vroegen Tom en Pim bijna te gelijk.

„Ja, wat betekent dat? Die zullen zeker niet veel goeds in de zin hebben. 't Is bepaald op St. Andreas gemunt! Ik zal tenminste onmiddellijk de heren van 't kasteel waarschuwen.”

De jongens holden de trap al weer af.

„Zullen we doen wie 't eerst beneden is, Robert?” riepen ze.

„Gaan jullie je gang maar hoor; als je zeventig bent zoals ik, zul je ook wel wat kalmer aan doen.”

Beneden gekomen stevende Robert regelrecht naar het kasteel.

„Ik ga naar Clipton hoor,” zei Tom. „De boer zal er nu wel zijn en ik zal zo gauw mogelijk het kalf in Edinburg brengen.”

„Dan kunnen de Fransen dat beestje al vast niet pakken!” lachte Pim.

Samen draafden de jongens weg, Pim naar z'n moeder, om 't grote nieuws te vertellen, en Tom naar Clipton, om 't kalf te halen.

In het kasteel had de tijding van ouden Robert de grootste ontsteltenis gewekt.

Men kwam in de kapel van het kasteel bijeen om de toestand te bespreken.

Dominee Knox was er ook bij.

De zaak was duidelijk.

De Graaf van Arras, die nà de dood van Jacobus V regent van Schotland was geworden, had een Frans leger te hulp geroepen en zou nu trachten het kasteel en de stad St. Andreas, die beide een bolwerk van de Gereformeerden waren geworden, te vermeesteren.

Er werd besloten het kasteel tot het uiterste te verdedigen.

Knox las een gedeelte uit Gods Woord voor en sprak de vergadering daarna toe.

Hij wees er op, dat wij in alle nood en droefenis onze hoop op God den Heere moeten stellen. De Heere verlaat de Zijnen niet!

Toen hij klaar was met spreken, zeide John Lesley: „U zoudt St. Andreas moeten verlaten, dominee. Het is nu nog mogelijk. Wanneer U de stad verlaat, kunt U Dundee nog ongehinderd bereiken. Blijft ge hier, dan stelt gij U bloot aan al de gevaren en moeilijkheden van een beleg.”

Maar Knox schudde het hoofd.

„Ik denk er niet aan dit te doen, meneer Lesley. Zoals u weet, ben ik de predikant van St. Andreas en ik zou het laf vinden, als een herder in de ure des gevaars de kudde in de steek liet en op de vlucht ging. Als ik dat deed, zou de Heere mij een huurling noemen!”

„Maar dominee, uw leven loopt gevaar!”

„In wiens hand is mijn leven, meneer Lesley? Toch immers in Gods hand! Welnu, in die hand is het veilig. Wanneer ik mij in Gods weg bevind, vrees ik niets ter wereld.”

Het waren kloeke woorden, die dominee Knox sprak, en ze gaven de heren weer moed.

Zoveel mogelijk werd het kasteel versterkt.

Ralph Balfour moest z'n vrouw en kinderen in zijn huisje achterlaten, want hij had dag en nacht dienst bij de verdediging van het kasteel.

Pim en Tom hadden maar al te goed gezien. Die vreemde schepen waren Franse galeien geweest, die troepen aan land hadden gebracht. Ook over land naderden soldaten van den Regent en zo duurde het niet lang, of St. Andreas was aan alle zijden door vijanden ingesloten.

HOOFDSTUK VIII.

NAAR DE GALEIEN.

Er werd wanhopig gestreden om het behoud van St. Andreas.

Maar de vijanden waren zo machtig, zo sterk in aantal en sloten de stad zowel aan de zeezijde, als aan de landzijde in.

Al spoedig begon er gebrek te komen in de stad; er waren geen voldoende voedselvoorraden en de Lesley's zagen in, dat alle verdere tegenstand nutteloos was.

Daarom besloten ze met de vijand te onderhandelen.

De onderhandelingen slaagden naar wens, men werd het over de voorwaarden eens en op 31 Juli 1547 zouden stad en kasteel aan de Fransen worden overgegeven.

„Zijn de voorwaarden geheel naar uw zin?” vroeg dominee Knox aan John Lesley en deze antwoordde: „Wij hebben er van gemaakt wat er van te maken viel, dominee; in elk geval hebben we als voorwaarde gesteld, dat men u moet vrij laten, dat staat zwart op wit en is door beide partijen getekend.”

„Ik dank er God voor,” zei Knox. „Niet, dat ik de banden en de gevangenschap vrees, maar de zaak Gods in Schotland zou lijden door mijn afwezigheid, nu onze oude broeder Wishart er niet meer is.”

„Dat was onze mening ook en daarom hebben wij deze eis als eerste voorwaarde gesteld!”

De gewichtige dag brak aan.

De poorten werden geopend en de Franse soldaten stapten als overwinnaars St. Andreas binnen.

De hoofden van de opstand en de meeste verdedigers van het kasteel werden gevangen genomen en gebonden op het plein van het kasteel bijeen gebracht.

Ook dominee Knox behoorde tot de gevangenen. De vijanden waren wel goed ingelicht. Om hém was het vooral te doen. Men wist wel, dat hij de ziel was van de Hervorming in Schotland en dat men meer had, wanneer men hem gevangen nam, dan wanneer men duizend gewone kettters wist te grijpen.

De soldaten grepen ook Ralph Balfour. Hij stribelde geweldig tegen.

„Mannen,” riep Ralph, „het is een vergissing. U moet mij niet hebben, ik ben een trouw zoon van de Roomse kerk!”

„Houd je mond dicht, boer!”

„Ja maar, heus mannen, ge vergist u!” hield Ralph vol. „Brengt mij dan bij den commandant, ik zal hem duidelijk maken wat ik ben, ik heb de kerk een grote dienst gedaan. O, als de commandant het hoort, laat hij mij dadelijk los!”

De soldaten lachten om de protesten van Ralph. Ze stieten hem vooruit met het achtereind van hun lansen en of Ralph wilde of niet, hij stond weldra op het plein tussen de andere gevangenen geschaard.

Het was een droeve stoet, die de poort van St. Andreas verliet. Ze gingen naar de haven, waar de galeien lagen, en langs de weg stonden honderden mensen dit droeve schouwspel aan te staren.

Vrouw Balfour was erg bezorgd over het lot van haar man. Ze had in dagen niets van hem gehoord of gezien en na de overgave was Ralph nog niet komen opdagen.

Toen begon de arme vrouw het ergste te vrezen.

Daar stond ze nu langs de weg met Pim en Mary en keek de stoet der ellendigen langs.

Opeens trok Pim haar aan haar rok.

„Moeder, moeder,” schreeuwde hij, „vader loopt er ook tussen! Zie maar, moeder, daar, kijk nu is hij recht vóór ons!”

Ach ja, Pim had gelijk, nu zag ze het ook. Daar liep Ralph, met de handen op de rug gebonden, op weg naar de vreselijke galeien.

„Ralph, Ralph!” probeerde zij te roepen, maar ze kon het niet, 't was of haar keel dichtgesnoerd zat.

„Toe Pim, roep jij eens aan vader, ik wil hem nog eenmaal groeten!”

„Vaderrrr . . . !” riep Pim, maar het geluid van zijn jongensstem ging in het rumoer verloren.

Doch alsof Ralph het voelde, dat liefhebbende ogen strak naar hem tuurden, keek hij opeens de kant uit, waar zijn vrouw met de kinderen stond.

Ze zagen elkaar.

Droevig knikte Ralph z'n vrouw toe en er speelde een glimlach om z'n mond, toen hij Pim en Mary gewaar werd.

Nog een laatste knik

De stoet was al weer verder getrokken. Ze zagen Ralph nog tussen de andere gevangenen voortstappen op weg naar de galeien. Bij een bocht van de weg werd hij aan hun oog onttrokken.

De treurige stoet had nu de haven bereikt. Daar lagen de galeien.

Het waren langwerpige schepen, zeven tot negen maal zo lang als breed, met zeer weinig diepgang. De meeste galeien lagen niet dieper dan één meter in het water.

De meeste schepen waren ongeveer 55 meter lang en 6 meter breed.

Het dek van elke galei was overlans in tweeën gedeeld door een lange smalle gang van bijna één meter hoogte; rechts en links van deze gang bevonden zich de banken der roeiers. Op elke bank zaten doorgaans zes, soms acht galeislaven. In elke galei werden gewoonlijk tweehonderd roeiers geplaatst, maar dit getal was vaak veel groter, waardoor de toestanden aan boord natuurlijk veel slechter werden.

Aan het einde van de galei was een verhoogd platform, daar waren de officieren gehuisvest. Dit officierenverblijf was goed in orde, maar de slaven hadden geen andere plaats dan de roeibank, waarop ze nacht en dag moesten vertoeven. Ze aten op de roeibank en sliepen er ook.

Vóór het officierenverblijf bevond zich de plaats van den kapitein: de brug.

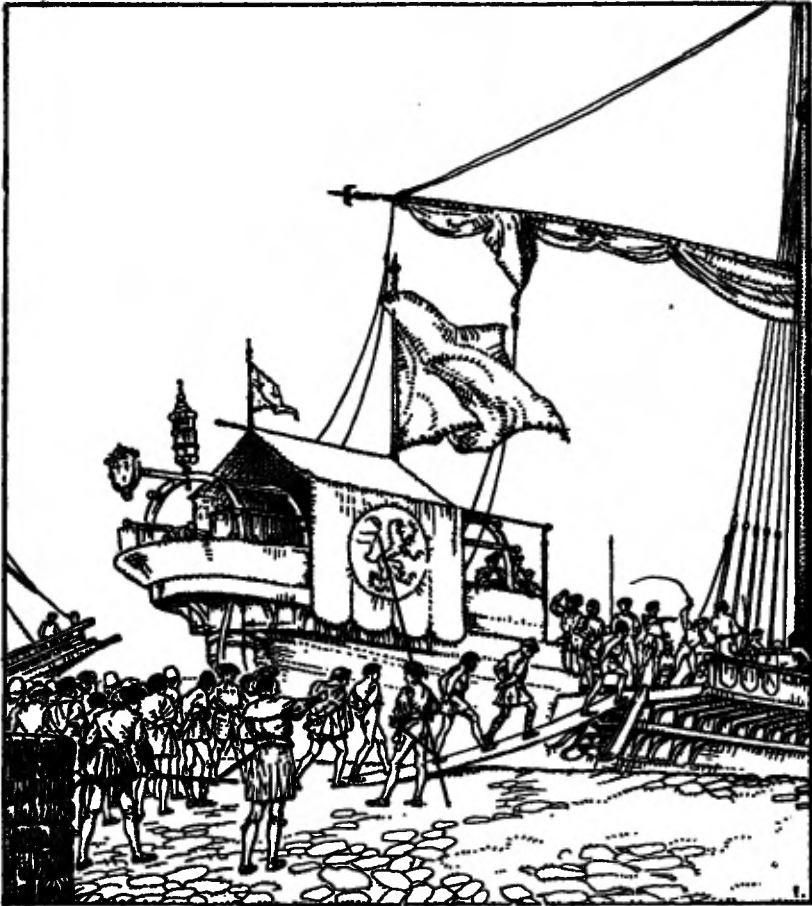
Ralph huiverde, toen hij de smalle loopplank overging, die hem naar dit vreselijke oord der verschrikking leidde.

Ralph hoorde zich toebulderen, dat hij nummer 27 was en dat hij dit goed moest onthouden. Als hij toegesproken werd of een commando kreeg, zou het zijn onder dit nummer.

Hij werd naar de bank gebracht, waar hij zijn plaats zou hebben, no. 2 van de buitenkant af. Daarop moest hij zijn kleren uittrekken, want een galeislaaf mocht alleen kleren aan hebben van de galeien.

't Was nu zomer en daarom kreeg hij twee linnen hemden en twee linnen broeken. Hij mocht er van elk één aantrekken, de andere moesten dienen, als de eerste versleten waren, maar duidelijk zei de comite hem, dat hij gedurende de zomer niet meer kreeg dan die vier kledingstukken. Verder kreeg hij nog een rood lakense muts op 't hoofd en een hemdrok van dezelfde stof,

60

Ralph huiverde, toen hij de smalle loopplank overging, die hem naar dit vreselijke oord der verschrikking leidde.

die hem ongeveer tot op de knieën hing. Dat was z'n gehele uitrusting. De benen en de voeten bleven onbedekt.

Toen Ralph van kleren verwisseld had, ging er een ijzeren band om z'n middel, aan die band werd de

ketting bevestigd, waarmee hij aan de bank werd vastgeklonken.

Verwezen staarde de ongelukkige man om zich heen. Hij hoorde het geroep en getier van de comite's, die ranselend met hun zweep over de galei liepen en het gekerm der gevangenen, die een slag met de zweep kregen, doch het drong maar half tot hem door. Hij besefte nog niet volkomen welk een zwaar lot hem nu had getroffen. Maar zover wist hij het toch wel, dat hij nu op de harde galeibank zat, met de geweldige roeriem vóór zich en dat hij daarmee straks zou moeten roeien. Hij wist ook, dat hij van deze plaats niet zo spoedig meer weg zou komen, tenzij hij stierf. Dan zou men hem in zee werpen. Maar ofschoon hij dit wist; hij kon nog niet geloven, dat het werkelijk zo was.

Ralph keek eens naar den man, die naast hem werd vastgebonden. Hij kende hem wel van aanzien, doch wist z'n naam niet. De man zag er bleek en vermagerd uit en hoestte voortdurend met 'n droge hoest.

„Stakkerd,” dacht Ralph, „gij zult het ook niet lang maken hier.”

Maar 't volgende ogenblik bedacht hij weer, dat hij evengoed spoedig uitgeput kon zijn.

Hij richtte zich nu wat op, om over de borstwering te kijken. Misschien kon hij daar op de wal z'n vrouw en kinderen nog ontdekken. Hij zag er honderden mensen staan, gevoelde het, daar zouden zich de zijnen ook tussen bevinden, maar ontdekken kon hij ze helaas niet.

Onwillekeurig rees hij al starend helemaal omhoog, leunde eindelijk half over de reling heen en zag daardoor den comite niet, die door de gang naderbij kwam, de zweep in de hand.

Plotseling knalde die zweep en er kletste een harde

slag neer op de maar sober bedekte rug van Ralph.
'n Kreet van pijn ontsnapte hem.

„Zitten blijven, nummer zevenentwintig!” snauwde de comite hem toe, en meteen verwijderde hij zich weer.

„Ze kennen hier geen genade,” zei de magere buurman tegen Ralph, die alle moeite deed over het getroffen plaatsje van zijn rug te wrijven.

„Neen, die kennen ze zeker niet, we worden behandeld als slaven, en ik nog wel, die geheel onschuldig ben!”

„Och dat zeggen we immers allemaal. Wat is onze schuld? We hebben St. Andreas, onze eigen stad, tegen de vijand verdedigd en daarvoor moeten we nu op de galeien boeten.”

Ralph bromde wat tussen de tanden.

„Ik hoop maar,” ging de magere voort, „dat de Heere mij spoedig verlost uit dit lijden.”

„Daarop is niet de minste kans, man!” zei Ralph hard.

„Toch wel, toch wel!” En de magere vinger wees naar boven. „In het huis mijn Vaders zijn vele woningen. Ik ga heen om u plaats te bereiden, en zo wanneer Ik heen zal gegaan zijn en u plaats zal bereid hebben, zo kom Ik weder, en zal u tot Mij nemen, opdat ook gij zijn moogt, waar Ik ben.”

De ogen van den mageren buurman straalden, terwijl hij deze woorden sprak.

„Die hoop neem ik mee de galeien op en dat is mijn enige troost, maar 't is een rijke troost, vindt je ook niet?”

Ralph knikte maar eens.

Wist eigenlijk niet goed, wat hij hierop zeggen moest. Hij kende deze troost niet, dat wist hij wel. Deze man leek wel wat op dominee Wishart. „Zo sterven de

kinderen Gods," hadden de mensen gezegd. Zou deze magere man hiernaast hem ook een kind van God zijn?

Het moest wel, want hij sprak over de hemel en hij scheen zeker te weten, dat hij daar eens komen zou.

Gek, dat hij nu net aan dominee Wishart denken moest. Dat kwam door dien mageren buurman.

Van zich afzetten maar, die nare gedachten. Hij had nu wel wat anders aan z'n hoofd.

Kijk daar eens, daar was de comite formeel aan 't vechten met 'n gevangene.

Wanhopig verweerde de man zich.

De zweep van den meedogenlozen comite knalde onophoudelijk; eindelijk viel de gevangene met een doffe smak op de bank neer, toen rammelden de kettingen en hij zat vastgeklonken

't Had heel wat voeten in de aarde voor al de gevangenen van St. Andreas op hun plaatsen zaten. Er waren al heel wat slaven op de galeien; deze nieuwe moesten er tussen gewerkt worden.

Maar eindelijk was alles gereed.

„Touwen los!" werd er geroepen.

„Aan de riemen!" klonk het bevel.

Op hetzelfde ogenblik vielen allen tegelijk aan de riemen en langzaam verwijderden de galeien zich van de wal.

Onder de mensen, die stonden toe te kijken, kwam nu beweging. Er werd geroepen, geschreid, er werd gewuifd en gezwaaid, maar allen waren onder de indruk.

De galeien met hun lading van jammer bevracht dreven langzaam naar de Noordzee en verdwenen eindelijk aan de gezichtseinder.

„Vaarwel, dierbaar vaderland," mompelde de magere buurman. „Van nu aan is mijn oog gericht op het betere Vaderland, waar geen galeistraf mij meer treffen kan."

HOOFDSTUK IX.

EEN VRIEND IN DE NOOD.

'n Boer van tegen de zestig, met een sterke doornstok in de hand, stapte door de straten van St. Andreas. Aan zijn links en rechts kijken, en z'n nu en dan stil staan, was het te zien, dat hij iets zocht.

Hij hield een voorbijganger aan, vroeg hem iets, doch deze haalde de schouders op; schudde het hoofd, liep weer verder.

Eindelijk had hij meer succes.

„Bij de poort, zeg je?” vroeg hij vriendelijk. „O zo vlak bij de poort, een huisje aan de rechterhand; mooi zo, dank u vriendelijk! Ja, nu zal ik het wel vinden.”

Weldra werd er met een stok op de deur van het huisje bij de poort geklopt.

'n Vrouw deed open.

„Ben ik hier bij Ralph Balfour?” vroeg de boer vriendelijk.

„Jawel, hier wonen z'n vrouw en z'n kinderen, hij zelf is er niet, hij is op de galeien . . .”

„Precies, dan ben ik terecht, ik moet hier zijn. Uw man kent me wel, ziet u, en die brave jongen van u ook. Roept u Pim maar eens, dan zult u 't wel horen.”

Vrouw Balfour ging naar het schuurtje en riep Pim.

De boer was intussen binnengekomen en zodra Pim hem zag, riep hij vrolijk: „Wel moeder, dat is

boer Clipton, waar vader zo vaak kalvers heeft ge-
haald. U weet wel, ik ben ook wel eens meegeweest."

Moeder zei niet
veel.

Clipton was Ge-
reformeed en ze
wist het wel, wat
Ralph gedaan had,
stiekem toen Pim
mee was geweest
naar den boer.

„O zo, is u Clip-
ton, ik kende u
niet, maar ik heb
m'n man en Pim
vaak over u horen
spreken."

„Ja, ja, die jon-
gen kent me wel,
ik ben James Clip-
ton. Ik heb ge-
hoord, dat uw man
ook op de galeien
gebracht is, en nu
kwam ik eens kij-
ken hoe u het
maakt."

Wat zou de boer
toch bedoelen,
dacht vrouw Bal-
four, ik begrijp
niet, wat hij hier
nu toch te doen
heeft, ik ken hem
66

Aan zijn links en rechts kijken en z'n nu en dan
stilstaan, was het te zien, dat hij iets zocht.

niet eens en, en, wij zijn niet van zijn geloof

Clipton scheen de gedachten van de vrouw te raden.

„U zult wel vreemd op zien, dat ik hier kom,” zei hij.

„Ja, dat doe ik zeker. Ik begrijp niet, wat u hier heen drijft.”

„Nu, dat is heel gauw gezegd. Ik heb een knecht nodig. De winter staat voor de deur, het vee gaat straks op stal en dan heb ik een flinken jongen nodig, die de hele dag in de stal bij de hand is, om allerlei werkjes op te knappen. Ik dacht zo, die Pim Balfour is daar net geknipt voor, als hij ten minste wil.”

Pim's ogen straalden.

Hij keek van den boer naar z'n moeder en van háár weer naar Clipton.

„Zou je willen, Pim?”

„Graag moeder, graag. Boer Clipton kent me wel en moeder, 't is zo'n mooie grote boerderij, ik heb er zo vaak gespeeld. Laatst nog met Tom Arlington, u weet wel. En als ik er ben, moeder, moet u ook eens komen kijken op de boerderij, doet u het, moeder? O, u zult het vast ook een mooie boerderij vinden.”

„Och, malle jongen,” lachte de vrouw, „zover is het nog lang niet. Je bent toch immers nog niet bij den boer!”

„Maar als u het goed vindt, ga ik er vast heen, moeder.”

„Nu daar zullen we 't nog eens over hebben, maar ga nu maar eens met Mary naar 't schuurtje en leer ze alvast de werkjes, die jij altijd voor me doet, want als jij knecht wordt, moet Mary me helpen, dat spreekt van zelf.”

Vrolijk huppelde Pim met Mary aan z'n hand de kamer uit.

„Wij zijn Rooms, meneer Clipton, dat weet u

toch?" vroeg de vrouw, toen de kinderen weg waren.
„En wat zou dat. Ik ben Gereformeerd en ik was een goede vriend van dominee Wishart.”

Vrouw Balfour kreeg een kleur.

Het noemen van die naam maakte haar verlegen.
„Zou de boer weten,” dacht ze.

Och dat was wel zeker. Pim had het immers van Tom gehoord en diens vader kwam vaak bij Clipton.

„Weet u hoe het kwam, dat dominee Wishart gevangen genomen kon worden?” vroeg ze aarzelend.

De boer knikte.

„Maar hoe komt u er dan toe, hier te komen en ons te helpen?”

„Als Wishart wist wat ik nu doe, zou hij het zeker goedkeuren. 't Is toch geheel volgens Gods Woord. Wij mogen geen kwaad met kwaad vergelden, in tegendeel wij moeten wel doen degenen, die ons vervolgen. Ik dacht, dat u misschien graag hadt, dat Pim bij mij knecht werd en wat verdiende.”

„Heel graag, meneer Clipton, want eerlijk gezegd . . .”

„Ja, ja ik begrijp het wel, de man, die het brood verdiende, is weg en de spaarpot is leeg.”

Vrouw Balfour knikte, ze kon nu niet spreken, tranen rolden over haar wangen.

„Nu, dan ben ik precies op tijd gekomen. Pim is een flinke sterke jongen, daar zal ik veel gemak van hebben op de boerderij. Hij kan wat verdienen. 't Zal wel niet zo veel zijn, maar 't helpt toch en bovendien: op een boerderij valt er altijd nog wel eens iets af. Hebt u dominee Knox ook gekend?”

„Ik heb hem een paar maal horen preken, toen hij hier in St. Andreas dominee was. Och, och, wat is dat 'n prediker!”

't Gelaat van vrouw Balfour klaarde helemaal op. Ze

had er schik van, dat ze nu Clipton eens iets zeggen kon, dat hem stellig genoegen zou doen.

„Ik hoorde zoveel over hem spreken, dat ik het niet laten kon eens te gaan luisteren. Zo heb ik het in onze kerk nooit gehoord. Ralph wilde niet mee, durfde niet goed, zei hij, maar ik heb hem, toen ik thuis kwam, de hele preek verteld. Jammer toch, dat zo'n man nu ook op de galeien moet zijn.”

„Ja dat is heel jammer,” zuchtte Clipton. „De kerels hebben hun woord gebroken, anders was 't niet gebeurd. John Lesley had de vrijheid van Knox bedongen bij de overgave, maar ze hielden hun woord niet en zo kwam Knox op de galeibank terecht.”

Clipton wond zich een beetje op, nu hij hierover aan 't praten raakte.

Hij gevoelde het zelf en veranderde gauw van onderwerp.

„U stuurt Pim dus?” vroeg hij. „Goed, ja, laat hij Maandag maar komen. Ik zal goed voor hem zorgen, heb maar geen vrees, en dat is waar ook, ik ben gewoon drie maal per dag uit de Bijbel ¹⁾ te lezen, en hardop te bidden en te danken, daar hebt u toch geen bezwaar tegen?”

„Neen volstrekt niet, laat Pim daar maar bij zijn, dat doet hij vast graag.”

Ze hadden de zaken goed afgesproken nu en James Clipton verliet opgewekt het kleine huisje bij de poort van het kasteel van St. Andreas.

Hij was blij, dat Arlington er hem opmerkzaam op had gemaakt. Die vrouw zou daar wellicht stilletjes gebrek geleden hebben. Nu kon hij haar helpen, door Pim wat te laten verdienen. Zo zou ze tenminste voor

¹⁾ Deze Bijbel was het Nieuwe Testament, door William Tyndall in 1526 vertaald.

de ergste nood bewaard blijven en Clipton wist zeker: zó zou dominee Wishart ook gehandeld hebben. Ralph had slecht gehandeld met den dominee te verraden, maar als hij nu goed ondervond voor het kwaad, dat hij had gedaan, zou hem dit misschien nog tot inkeer brengen.

Clipton hoopte het hartelijk.

Misschien wilde de Heere het geringe werk, dat hij nú deed, daartoe nog zegenen.

HOOFDSTUK X.

'N ANDERE BUURMAN.

„Word wakker, nummer acht en twintig!” De stem van den comite klonk streng.

Maar nummer 28 hoorde die stem blijkbaar niet. Hij lag geheel voorover gedoken over de zware roeiriem.

't Was nu zes uur, de galeislaven moesten wakker zijn en ze waren het ook, alleen die ongelukkige nummer 28 scheen zo vast te slapen, dat er geen wekken mogelijk was.

„Word wakker! Nummer acht en twintig!” Nog eens gilte de stem van den comite.

Toen snerpte de zweep door de lucht en striemde de rug van het slapende nummer.

Maar ook deze zweepslag baatte niet.

De comite werd woedend.

Zo durfde geen enkele slaaf hem te weerstaan. Wat dacht die magere scharminkel wel? Als hij niet gauw wakker werd, zou hij hem dóódranselen!

Weer knalde de zweep.

Ralph bukte zich, keek voorzichtig terzijde naar zijn buurman, zag toen de vale doodskleur op diens gelaat.

Hij schrok geweldig.

Z'n magere buurman was dood en de comite stond er nog steeds ongenadig op te ranselen. Dat mocht toch niet.

„Nummer acht en twintig is dood!” zei hij dof, maar zó luid, dat de comite het horen moest.

„Wat zeg jij daar?” snauwde de bevelhebber.

„Dat acht en twintig dood is!” herhaalde Ralph.

De comite kwam een paar stappen dichterbij. Hij greep den slapende bij de arm, trok hem overeind. Toen knikte het hoofd op de borst. Nummer zeven en twintig had gelijk; acht en twintig was dood.

Hij ontstelde er in 't minst niet van.

Zoiets kwam immers telkens voor. Die kerels waren doorgaans niet bestand tegen het zware leven op de galeien en stierven na verloop van tijd. Deze was echter al gauw weg. 't Was nauwelijks een jaar geleden, dat hij te St. Andreas op de galei was gekomen. Hij had er altijd mager en akelig uitgezien; zulke gaan natuurlijk het eerst er tussen uit. 't Hinderde niets, 't was alleen lastig.

De comite verwijderde zich, kwam enige ogenblikken later terug met een paar argousins¹⁾).

„Die daar, nummer acht en twintig, die moet er tussen uit, ruim hem vlug op!”

De beide mannen maakten het lichaam van den mageren buurman van Ralph los van de kettingen, smeten het toen over boord in de golven van de Noordzee.

Even een rimpeling van het water toen was het gebeurd. Zo sterven de kinderen Gods. De ene wordt verbrand en de andere doodgemarteld en over boord geworpen, maar geen nood, de Heere kent degenen, die de Zijnen zijn, en in de dag, de grote dag des Heeren, zal Hij ze in het leven terugroepen.

Ralph rilde onwillekeurig.

Hij dacht aan de brandstapel van dominee Wishart en dan weer aan z'n mageren buurman. Nu een jaar

¹⁾ Onderofficieren.

lang had hij naast hem gezeten op de roeibank. Ralph had hem niet horen mopperen, altijd had hij het over het betere Vaderland, waarnaar hij zo verlangde.

„Zou hij er nu zijn?” dacht Ralph.

En een ogenblik voelde hij, dat hij jaloers werd op dien bleken man, die daar nu op de bodem van de zee lag.

De comite beraadslaagde met de beide argousins.

„Weet je een galei, waar ze chiourme¹⁾ te veel hebben?” vroeg hij.

„Op de galei La France zijn er veel te veel,” wist de ene onderofficier.

„La France, zeg je, is die dicht bij?”

„Ja zeker, daar ginds, zie maar, geen drie mijl van de onze verwijderd.”

„Uitstekend, zet het chiourme aan, we moeten er vlug zijn.”

De roeiers werden nog eens extra aangezet, de galei scheerde over het water en het duurde niet lang of ze lag langs zij van „La France”.

Even was er een beetje lawaai.

'n Plank werd uitgelegd, Ralph hoorde op de andere galei kettingen rammelen, en weldra kwamen de beide argousins met een nieuw nummer acht en twintig aan.

Ralph keek voor zich, zolang de onderofficieren bezig waren den nieuwen op z'n plaats te bevestigen, maar toen zij zich verwijderd hadden, moest hij zijn nieuwen buurman toch eens even op nemen. Hij zou hem natuurlijk niet kennen, maar hij was toch nieuwsgierig om te weten, hoe hij er uit zag.

Ze hadden nu geruimen tijd in een Franse haven gelegen, in het bagno²⁾ hadden ze het niet best gehad, maar in elk geval veel beter dan op de bank. Net

¹⁾ Roeivolk.

²⁾ Verblijf van galeislaven.

gisteren waren ze weer uitgevaren en nu had de magere buurman het al opgegeven.

Ralph keek ter sluiks naar den nieuwen.

Wat was dat?

Zag hij het goed?

Maar lieve mensen, dát was toch niet waar.

Welneen, welneen, dat mocht niet waar zijn!

Als dat werkelijk zo was, dan werd de roeibank van nu af een pijnbank voor hem.

Nu keek de nieuwe naar hem.

Hun ogen troffen elkaar en er ging een schok door Ralph.

Toch wist hij zeker, dat die man daar naast hem met die strenge ogen hem niet kende.

Maar Ralph kende hem zoveel te beter.

Hoe was het nu toch ook ter wereld mogelijk, dat hij naast dominee Knox kwam te zitten?

Want de nieuwe, die van de galei „La France” was gekomen, was niemand anders dan dominee Knox, de dominee van St. Andreas.

Wat keek de dominee hem toch aan?

Hij zou hem toch niet herkennen?

Welneen dat kon niet, bij zijn weten had hij Knox nooit ontmoet.

Maar men zou aan den dominee zeker verteld hebben, dat Ralph Balfour dominee Wishart had verraden.

Ralph keek eens de andere kant uit, de zee in. Toen roeide hij weer met alle macht mee.

„Wie zat hier vóór mij op deze bank?” klonk het opeens vriendelijk aan zijn rechterkant.

„'n Heel magere man,” probeerde Ralph te ontwijken.

Maar de ander hield vol: „Kende u z'n naam ook?”

„Jawel, hij heette, meen ik, Jim Pattman.”

„Wat zeg je, Jim Pattman, van St. Andreas?”

„Ja, daar kwam hij vandaan.”

„Dien ken ik heel best, hij was in St. Andreas een van m'n trouwste kerkgangers.”

Ralph antwoordde niet, bromde maar wat.

Ook de dominee zweeg.

Blijkbaar had hij vooreerst genoeg te denken over het feit, dat Jim daar vóór hem op dezelfde plaats had gezeten.

Eindelijk vroeg hij: „U is zeker ook Gereformeerd?”

„Ik ben Rooms!” klonk het kort.

Ralph was niets op z'n gemak. Wat behoefde die dominee Knox ook alles zo nauwkeurig te vragen? 't Zou er nog op uitdraaien, dat hij te weten kwam wat hij, Ralph, had gedaan. Maar wat hinderde dat ook? Wat kon hem toch feitelijk die dominee schelen?

„Zo, is u Rooms?” ging Knox weer verder. „En toch zit u op de galeien? Dan hebt u bepaald een of andere misdaad op uw geweten.”

„Misschien wel, maar daarmee hebt u toch niet te maken?”

't Klonk ruw, ruwer dan Ralph eigenlijk bedoeld had, en 't was er uit vóór hij het feitelijk wist.

John Knox deed er voorlopig het zwijgen toe. 't Was ook waar, hij had met de aangelegenheden van dien man niets te maken.

Maar aan de andere kant plaatste God hem nu op zijn weg, hij was nu zijn naaste en hij mocht hem toch niet aan z'n lot overlaten. Dus probeerde hij een paar dagen later weer een gesprek aan te knopen.

„U komt zeker ook uit St. Andreas, nummer zeven en twintig?” vroeg hij vriendelijk. „Och ik noem u bij uw nummer, maar laten we dat niet doen, ik ben

John Knox, de predikant van St. Andreas, en u is?"

De bleke wangen van Ralph werden rood.

Het ontging Knox niet.

Nauwelijks hoorbaar zei hij: „Ik heet Ralph Balfour. Ja, ik kom ook uit St. Andreas.”

Knox herkende onmiddellijk de naam, maar hij liet daarvan niets blijken.

Deze man schaamde zich, goed, dat was het eerste teken van beterschap.

En opgewekt zei hij: „Ik kan niet denken, dat ik u ooit ontmoet heb, maar dat is ook geen wonder, want St. Andreas is ook zo groot en bovendien u is Rooms.”

't Was voor Ralph een pak van 't hart, dat de dominee blijkbaar van niets wist.

Nu was hij wel te vinden voor een praatje en toen Knox hem een paar dagen later vroeg naar bijzonderheden omtrent Jim Pattman, vertelde hij alles wat hij met Jim beleefd had gedurende het jaar, dat hij naast hem op de roeibank had gezeten. Knox luisterde er gretig naar en Ralph had er schik van, dat hij op deze manier den dominee een genoegen kon doen.

Toen hij verteld had van de laatste dagen van Jim, zeide Knox: „Zo sterven de kinderen Gods, Balfour.” En daar schrok Ralph zó van, dat hij een halve dag lang niet meer durfde spreken.

Die woorden schenen hem te vervolgen.

Ze herinnerden hem telkens aan het sterven van dominee Wishart.

De galei koerste intussen op Schotland aan. Waar het precies heenging, wisten de gevangenen nooit, ze moesten het opmaken uit wat ze de comite's tegen elkander hoorden zeggen.

Knox had in het bagno kans gezien een brief te schrijven aan zijn vrienden in Schotland. Hij hoopte

Toen hij verteld had van de laatste dagen van Jim, zeide Knox: „Zo sterven de kinderen Gods, Balfour.”

nu, dat de galei de een of andere havenplaats zou aandoen, waar hij deze zou kunnen afgeven. Of het hem zou worden toegestaan moest hij afwachten.

In de kleine rustpauzen, die ze nu en dan hadden, had Knox de brief aan Ralph voorgelezen en tot zijn vreugde had hij bemerkt, dat deze er van onder de indruk was gekomen.

Hij hoopte zo van harte, dat hij hem tot andere gedachten zou kunnen brengen.

Op zekere dag zag Ralph de torenspitsen van St. Andreas.

Hij maakte er z'n buurman opmerkzaam op.
„Zie eens, dominee,” vroeg hij, „ziet u die torenspitsen daar? Herkent u die plaats?”

Even tuurde Knox naar de verre kust.

Toen kwam er een glans van genoeg en op z'n vermagerd gelaat.

„Of ik die plaats herken?” zei hij. „Zeker, zeker, dat is St. Andreas, dat is de plaats, waar ik het eerst in het openbaar mijn God heb mogen verheerlijken. En,” zo ging hij verder alsof hij een profeet was. „En Ralph, hiervan ben ik zeker, al ben ik nu zwak en krank, dat ik niet uit dit leven zal scheiden, eer mijn tong nog eens Gods heiligen naam in diezelfde plaats zal hebben beleden!”

Ralph hoorde met verbazing deze woorden aan. Hij kon niet geloven, dat deze woorden ooit in vervulling zouden gaan. Hij had immers gezien, welk lot den armen Jim Pattman had getroffen en zoveel anderen meer.

Toch sprak Knox deze woorden met zoveel overtuiging uit, dat hij blijkbaar niet aan de vervulling daarvan twijfelde.

De galei zwalkte verder en reeds begon Knox de hoop op te geven, dat zij een haven in Schotland zouden aandoen, toen onverwacht het bevel kwam in Dundee binnen te lopen.

Daar kreeg Knox werkelijk verlof zijn brief af te geven. Hij was geadresseerd aan een vriend te Dundee, die er wel voor zorgen zou, dat hij verder zijn bestemming bereikte.

HOOFDSTUK XI.

GOEDE BERICHTEN.

„Hallo Tom! Wat kom jij doen?”

Met deze vrolijke uitroep begroette Pim z'n makker uit Edinburg.

„Wat ik kom doen, kan jij wel raden,” zei Tom. „Ik kom natuurlijk een kalf halen.”

Pim zette de riek neer, waarmee hij bezig was mest op 'n kar te laden, en liep op Tom af.

„Je treft het best, m'n baas is thuis, ga maar mee.”

Samen stapten ze de schuur binnen, waar ze al spoedig Clipton aantroffen.

„Zo Edinburger-burger,” lachte de vriendelijke Schot „kom jij me weer van een kalf beroven? Nu dat kan, maar 't is net etenstijd en je eet mee. Die mannetjes uit de stad lusten altijd wel een hapje uit een boerenkeuken. Moet je eens kijken naar Pim, die groeit als kool van de boeren-kost.”

Onder het eten deed Clipton een mededeling, die het hart van de beide jongens zeer verheugde.

Hij was van plan met een wagen naar de stad te rijden. Pim en Tom mochten mee en het kalf natuurlijk ook.

„Ik moet je vader eens spreken, Tom, en ik heb nog enkele andere boodschappen, dus ga ik zelf. Je treft het, dat je net nu om een kalf komt.”

Geen uur later was het gezelschap op weg.

In Edinburg aangekomen werd eerst het kalf bij den

slager afgeleverd, daarna ging het naar Arlington. Tom en Pim kregen verlof wat door Edinburg rond te dwalen, maar Pim kreeg er de uitdrukkelijke waarschuwing bij, niet langer dan een uur weg te blijven.

„Ik ben blij, dat je gekomen bent, Clipton,” zei Arlington, toen de jongens weg waren, „want ik heb goede berichten over dominee Knox. Hij zelf heeft me geschreven.”

„'n Brief van Knox? Hoe is het mogelijk? Laat me gauw lezen als 't u blijft.”

Arlington haalde het document voor de dag en Clipton begon met de lezing.

„Als gebonden dienaar van Christus,” zo schreef Knox, „vermaan ik u allen vast te staan in het geloof. De goedertierenheid Gods is groot, ook op de galeien. De Heere toont het nu ook in mij, hoe de oude slang alleen macht heeft de verzenen te verwonden d.w.z. om het vlees te kwellen, niet om de ziel te overwinnen en die af te trekken van Christus.”

Met grote aandacht las Clipton de brief door.

„Knox twijfelt geen ogenblik aan de zaak der Hervorming, hoe die nu ook wordt tegengewerkt,” zei hij, terwijl hij de brief teruggaf.

„Nee, dat doet hij niet, maar vindt je niet, Clipton, dat we deze brief moeten laten drukken? Ik kan hem toch niet aan alle Gereformeerden laten lezen. Als we hem drukken, kunnen we hem onder de broeders verspreiden.”

„Dat zal zeker de bedoeling van Knox geweest zijn, maar 't kost natuurlijk geld.”

De beide mannen kwamen nu overeen, dat zij met hulp van enkele vrienden het geld bijeen zouden brengen om het „Tractaat van Knox” zoals zij het noemden, te laten drukken.

„Heb je gezien, dat de dominee nu naast dien Balfour terechtgekomen is?” vroeg Arlington.

„Ja, daarover schrijft hij in zijn brief; nu dat kan voor Ralph alleen maar voordeel opleveren.”

„Hoe zo?”

„Wel je begrijpt, dat Knox hem wel duidelijk de rechte weg zal wijzen en hem van zijn doolpad zal trachten af te brengen.”

„Weet hij, dat Ralph de verrader van dominee Wishart is?”

„Ik denk het niet, maar mij dunkt, dat zal Balfour hem zelf wel vertellen.”

„Als hij dat durft!”

„Knox zal er hem stellig toe gebracht hebben.”

„Intussen hoop ik, dat wij dominee Knox weer spoedig in Schotland zullen terug hebben,” zei Clipton.

„Ik heb daaromtrent goede berichten vernomen.”

„Zou je denken, dat Knox vrij kan komen van de galeien, 't is bijna niet te geloven.”

„Toch moet het waar zijn; naar men mij verteld heeft, moet Koning Eduard VI van Engeland zich met de zaak bemoeien en z'n best doen om den prediker vrij te krijgen.”

„De Heere geve, dat het gelukken moge.”

„Ik ben met opzet naar Edinburg gekomen, om je dit goede nieuws te vertellen, Arlington,” verklaarde Clipton.

De beide mannen zaten nog een poos met elkander te spreken totdat eindelijk Tom en Pim, moe van het wandelen, kwamen opdagen.

Toen was het spoedig afgelopen met het gesprek. Boer Clipton moest nodig naar huis. De wagen werd gereed gemaakt en weldra reden baas en knecht weer naar St. Andreas.

Geen veertien dagen later was de brief van Knox reeds gedrukt.

Arlington bracht er zelf een pakje van bij James Clijton.

„Zie hier,” zei hij, „hier is het ‚tractaat’ van onzen Schotsen Hervormer, gedrukt en wel.”

James nam een exemplaar in de hand en las eerbiedig de aanhef:

„John Knox, de gebonden dienaar van Jezus Christus, aan zijn geliefde broederen, behorende tot de gemeente van het kasteel van St. Andreas, en aan alle belijders van het ware Evangelie van onzen Heere: genade, barmhartigheid en vrede, van God den Vader, met bestendige vertroosting des Heiligen Geestes.”

Clijton las hardop.

Doch voor hij verder ging, riep hij eerst z'n vrouw en kinderen en ook Pim in de kamer, en toen allen gezeten waren, las hij de brief in zijn geheel voor.

't Waren kostelijke woorden, die Knox schreef, woorden, waardoor de verdrukte en vervolgte Gereformeerden zeker zouden worden bemoedigd.

Met ijver werden de brieven verspreid en toen Pim een bezoek aan z'n moeder bracht, mocht hij er voor haar een meenemen.

De jongen moest ook aan haar vertellen, dat haar man naast dominee Knox op de roeibank van de galei zat.

Er was blijdschap in het kleine huisje bij de poort, toen deze tijding kwam. Vader leefde dus in elk geval nog en de hoop, dat hij nog eens eenmaal thuis zou komen, werd weer sterker. De brief van dominee Knox bewaarde vrouw Balfour als een kostbaar document en wel twintig maal las zij het stuk door. Zij begreep wel niet alles wat er in stond, maar veel ervan was haar tot rijke troost.

HOOFDSTUK XII.

EINDELIJK VRIJ.

De galei „La belle femme” koerste langs de kust van Engeland. Er werd gezocht naar een geschikte havenplaats, want de galei moest aanleggen. De bevelhebber had opdracht gekregen in één der Engelse havens den galeislaaf Johannes Knox aan land te zetten. Hij was ontslagen van zijn galeistraaf.

Dit heugelijke nieuws had één der comite's een paar dagen te voren aan Knox gebracht en hij had dadelijk God gedankt voor deze ongedachte uitkomst.

„Spijt het je, dat ik de galei ga verlaten?” had Knox aan Ralph gevraagd en deze had dadelijk geantwoord: „Ja dominee, het spijt mij oprecht; ik weet niet hoe ik het leed van de galeien zal moeten verdragen, als gij er niet meer zijt!”

„Kom, kom Balfour, we mogen niet op mensen vertrouwen, maar alleen op God, dat weet je toch wel,” had Knox toen gezegd.

Ja, dat wist Ralph heel goed.

In de lange maanden, die ze nu naast elkander op de roeibank hadden doorgebracht, hadden ze heel wat met elkander gepraat.

Knox had niet nagelaten aan den galeislaaf van St. Andreas te vertellen over den Heere Jezus. Ralph wist zo bitter weinig van den Heiland af.

Al die maanden had Knox ook geweten, dat hij naast den verrader van Wishart zat, maar hij had er

nooit met Ralph over gesproken. Als het goed zou zijn, moest deze er zelf over beginnen, meende de Hervormer.

Langzamerhand had Ralph dit zelf ook wel begrepen, doch hij had de moed niet gehad.

Nu echter kwam deze eis weer met al z'n felheid op hem aan. Misschien nog twee of drie dagen en dan zou dominee Knox de galei verlaten en hij had hem nog niet gezegd, welke schuld er op hem drukte. En dat moest toch.

Hij kon toch onmogelijk afscheid van hem nemen, hem zijn groeten meegeven voor vrouw en kinderen, als hij niet eerlijk verteld had, wat voor 'n man hij eigenlijk was.

Bidden had Ralph nooit veel gedaan, alleen had hij vroeger veel de gebeden gepreveld, die de Roomse kerk hem voorschreef, maar dit bidden had hem nooit getroost. Nu in de omgang met dominee Knox had hij leren zien de kracht van het gebed. Van den armen Jim Pattman had hij daarvan al iets geleerd en daarom had hij nog beter geleerd hoe noodzakelijk het dagelijks gebed is. Vaak had hij met dominee Knox meegebeden.

Nu, zo onder het roeien door, bad Ralph zelf tot God. Hij vroeg Hem om moed, om voor Knox z'n schuld te belijden.

Eindelijk op 'n avond, toen de galei voor anker was gegaan en de roeiers slapen mochten over hun roeiriem heen, had Ralph, zacht sprekend, het verhaal gedaan over zijn verraad, dat hem als vuur brandde op z'n geweten.

't Was de geldzucht geweest, bekende hij eerlijk, die hem tot deze snode daad had gedreven. Maar in de twee jaar, die hij nu op de galeien had doorgebracht, eerst naast Jim en daarna naast den dominee, waren

zijn ogen langzamerhand opengegaan voor de boosheid van wat hij eens had gedaan.

Nu zocht hij vergeving

John Knox hoorde zwijgend deze schuldbelijdenis aan. Zijn hart sprong op van vreugde. Hier was een zondaar, die berouw, eerlijk berouw had over zijn bedreven kwaad, en voor zulk een is er bij God immers altijd vergeving, zelfs voor de grootste zonde.

Eindelijk was Ralph uitgesproken.

Hij zweeg

Maar Knox zweeg ook.

Ralph had misschien verwacht, dat de dominee nu geweldig tegen hem zou gaan uitpakken, dat hij hem allerlei verwijten naar het hoofd zou slingeren, omdat hij één van Gods kinderen aan de vuurdood had prijsgegeven.

Doch Knox deed dit niet.

Hij zweeg lange tijd.

Toen zei hij: „Balfour, laten we samen bidden.”

En over de roeiriem gebogen bad John Knox voor den galeislaaf, die naast hem zat.

Neen, hij bad niet voor dien zondaar alleen. Hij bad ook voor zichzelf.

Hij stelde zich met Ralph op één lijn Hier waren twee zondaars, die zich voor God bogen en beiden Gods ontferming en genade over hun schuldig hoofd inriepen.

Ralph ontroerde er van.

Dat gebed van John Knox ging hem door merg en been. En onder het bidden liepen de tranen hem over de wangen.

Toen het gebed geëindigd was, werd er weer een tijd lang niet gesproken.

Doch daarna zei Knox — en Ralph wist niet, wat hij

hoorde — „als ik het goed begrepen heb, Balfour, behoor jij eigenlijk niet op de galeien. Ze hebben gemeend, dat ze een ketter pakten, en ze grepen jou, die de kerk diende en hielp bij het vervolgen van de ketters! Dat was dus 'n lelijke vergissing indertijd.”

Hoe was 't mogelijk, dat Knox dit nu zeide, Ralph had het precies zó gezegd, twee jaar geleden, toen hij gevangen genomen werd. Maar nu dacht hij er toch iets anders over.

„Ik heb dat ook gezegd, dominee, en 't was ook een vergissing. Als de soldaten precies geweten hadden, wie ik was, zouden ze me stellig niet hebben meegenomen. Maar ze konden dit immers niet weten. Ik had dubbel spel gespeeld. Ik had immers meegedaan aan de verdediging van St. Andreas, zo hard ik kon. Ik moest dit ook wel, daar ik bij de Lesley's in de gunst stond. Bij de moord op den kardinaal had ik immers als gids gediend.”

„Ja, zo gaat het, Ralph, de zonde is altijd een hellend vlak, we komen, als God het niet verhoedt, van kwaad tot erger. Maar eigenlijk behoor je dan toch niet op de galeien,”

Ralph hoorde vreemd op.

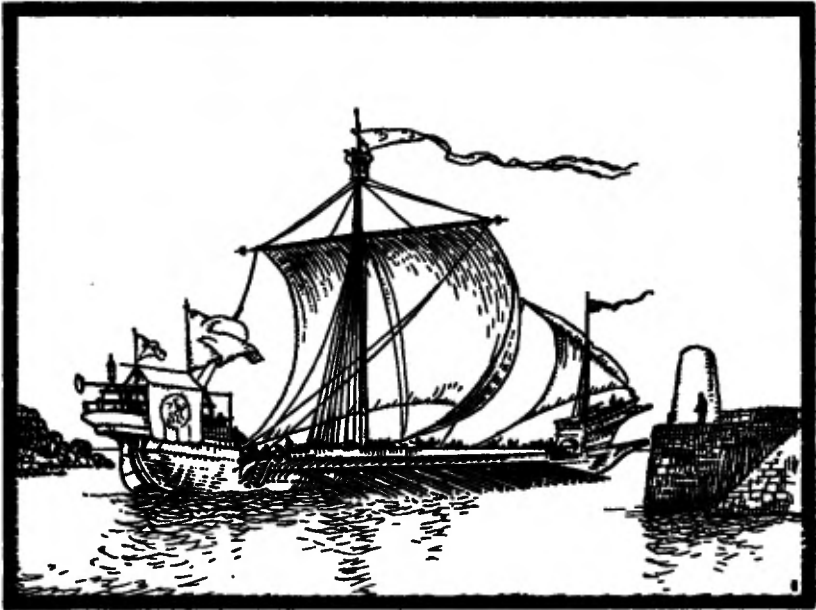
Wat bedoelde de dominee toch?

Hij moest eerst eens nadenken, eer hij antwoord gaf.

Ha, nu was hij er, naar hij meende.

„Twee jaar geleden behoorde ik niet op de galeien, dominee, dat is waar, maar nu behoor ik er wel. Zo is het! Dubbel en dwars heb ik verdiend, dat ik hier zit, en ik hoop, dat God mij de genade verlenen zal, om geduldig mijn verdiende straf te dragen tot aan mijn dood. Ik hoop ook, dat er dan van mij gezegd kan worden: zo sterven de kinderen Gods.”

Nu had op zijn beurt Knox met verbazing geluisterd.

Toen Knox aan wal was gegaan, gleed de galei weer de zee op.

Was dat dezelfde man, die 'n jaar geleden zo stug en nors was geweest?

Had God het hart van dien zondaar zo veranderd?
In stilte dankte Knox den Heere.

Toen zei hij: „Balfour, in de Bijbel staat: die zichzelf veroordeelt, wordt niet veroordeeld. Ik ben blij, dat jij je schuld hebt beleden, nu zal God je genadig zijn.”

Daarna vielen de beide galeislaven over hun roeiriem in slaap.

Geen drie dagen later legde de galei „La belle femme” aan in een haven van Noord-Engeland. De boeien van John Knox werden losgemaakt en hij kon

als vrij man het schip verlaten, waarop hij twee jaar lang een ellendig bestaan had geleid.

Vooraf nam hij afscheid van zijn buurman. Hij drukte Ralph de hand en verzekerde hem nog eens, wat hij hem reeds eerder had gezegd, dat hij alle moeite zou doen om hem van de galeien vrij te krijgen.

Ralph weende alsof z'n vader afscheid van hem nam.

Toen Knox aan wal was gegaan, gleed de galei weer de zee op en Balfour ging een donkere toekomst tegen, nu zonder zijn goeden vriend. Maar die vriend had een boodschap achtergelaten, die Ralph niet vergat.

Hij had hem gesproken over den Heiland, Die al onze zonden op zich heeft genomen en om Wiens wil God ons al ons kwaad wil vergeven. Dat gaf Ralph troost gedurende de donkere jaren, die hij op de galei nog te doorworstelen had.

HOOFDSTUK XIII.

OP DE PREEKSTOEL VAN ST. ANDREAS.

Op de 3e Mei 1559 werd er in een zaal in een klooster te Edinburg zitting gehouden van de provinciale Synode. De geestelijke heren zouden die dag vier predikanten voor zich doen verschijnen en het stond nu al vast, dat zij tot de vuurdood zouden worden veroordeeld. Dat was onlangs ook gebeurd met Walter Mill, een rondreizend prediker. Nog geen jaar geleden had hij de brandstapel beklommen, maar zijn ziel was getroost geweest. Hij was een oude man van twee- en-tachtig jaar. Staande op de mutserd zeide hij: „Ik ga tot het altaar van mijn God. Wat mij betreft, ik ben oud en zou niet lang meer leven; maar honderd beteren dan ik zullen verrijzen uit mijn as. Ik heb een vast geloof, dat ik de laatste ben, die voor het Evangelie in Schotland de dood moet lijden.”

De geestelijkheid zou er voor zorgen, dat deze profetie van Mill niet in vervulling zou gaan.

Nu waren er vier predikanten gepakt, die evenals hij zouden worden verbrand.

Midden onder de beraadslagingen werden de heren gestoord. Een monnik stoof de zaal binnen; hij zag krijtwit en het was hem goed aan te zien, dat hij met slechte tijding kwam.

„Heren,” riep hij, „John Knox is teruggekomen! Hij is hier! Hij heeft vannacht binnen Edinburg geslapen!”

Als de bliksem in het klooster was ingeslagen, hadden de eerwaarde heren niet harder kunnen schrikken, dan ze deden bij het horen van deze tijding. Haastig rezen ze van hun zetels op en verlieten één voor één het klooster. De gedaagde predikanten lieten ze ongemoeid staan en dezen namen toen de vrijheid zich eveneens te verwijderen.

Het was werkelijk waar.

John Knox had die nacht bij William Spalding, z'n ouden vriend, gelogeerd.

Het was nu tien jaar geleden, dat hij van de galei „La belle femme” was ontslagen. Hij had zich toen niet naar Schotland begeven, maar was in Noord-Engeland blijven rondtrekken, om aldaar het Evangelie te prediken.

Zes jaar later was hij in Edinburg geweest, doch spoedig weer vertrokken.

Nu kwam hij er voor de tweede maal en zijn komst verspreidde schrik en ontsteltenis onder de vervolgers der Gereformeerden.

Er werd onmiddellijk een bode naar Glasgow gezonden, om Koningin Maria Stuart te berichten, dat de aartsketter John Knox weer in het land was.

Enkele dagen later verscheen er een proclamatie, waarin de koningin meedeelde, dat John Knox een oproerling was en dus vogelvrij verklaard werd. De proclamatie maakte Knox allerminst bang, maar werkte alleen uit, dat nu ineens heel Schotland wist, dat Knox weer in 't land was.

Het was een verrassing geweest voor Spalding, toen daar 's avonds laat de klopper overging en op zijn vraag wie er was geantwoord werd: „Twee galeislaven van St. Andreas!”

Deze aankondiging was wel wat vreemd, maar

William had geen verdere verklaring nodig: hij had de stem van Knox herkend. De deur vloog open en daar stond de rijzige gestalte van John Knox en achter hem een magere man . . . de galeislaaf van St. Andreas, Ralph Balfour.

„Ik breng een broeder mee, William,” had Knox gezegd, en die nacht logeerden beiden in het gastvrije huis van Spalding.

Doch de volgende dag had Ralph toch naar huis gewild. Meer dan tien jaar had hij op de galeien doorgebracht, hij verlangde naar vrouw en kinderen.

„Ga in vrede,” had Knox gezegd, „vertel aan de broeders, dat ik te Edinburg ben en dat ik spoedig te St. Andreas op de preekstoel hoop te staan.”

Toen hadden beiden eens gelachen.

Ralph was op stap gegaan.

Duizend vragen rezen in hem op, maar toen hij eindelijk het kleine huisje dicht bij de poort van het kasteel binnentrad, kon hij geen woord zeggen.

„Ralph!” schreeuwde z'n vrouw. „Ben jij dat?”

„Ja, ja, God zij geprezen, ik ben er weer,” was alles, wat hij zeggen kon.

Vrouw Balfour en Mary schreiden van blijdschap. Toen de eerste ontroering voorbij was, vroeg Ralph naar Pim.

Die was nog altijd bij James Clipton.

Onmiddellijk snelde Mary er heen en dadelijk verscheen een frisse, sterke jonge man.

Dat was een vreugde in het kleine huisje van den galeislaaf van St. Andreas.

Er was zoveel te vertellen, dat ze niet wisten waarmee ze het eerst beginnen zouden.

Vrouw en kinderen beklagden Ralph om 't hardst om al het leed, dat hij in al die jaren op de galeien had

moeten doorstaan. Maar daarvan wilde hij niets weten.

„Ik dank God nog elke dag, dat ik op de galeien heb mogen zijn,” zei hij, „want daar heb ik den Heiland gevonden. Dominee Knox is het middel in Gods hand geweest.”

Weinige dagen later preekte Knox te St. Andreas. De kerk was tot barstens toe vol.

Van heinde en ver was men gekomen, om den geliefden prediker te horen.

Daar stond hij dan nu weer na zoveel jaren op de geliefde kansel van St. Andreas.

Zijn hart vloaide over van dank aan God, Die alles zo wel gemaakt had.

In de kerk, ergens in een verscholen hoekje zaten vier gelukkige mensen.

Ze keken elkaar telkens eens aan, als geloofden ze het nòg niet, dat ze weer bij elkaar waren.

Ze genoten van de predikatie. Man en vrouw hadden het elkaar al verteld, dat ze beiden niets meer van het Roomse geloof moesten hebben. De Bijbel was nu in huis, de dagelijkse gast, waaruit telkens werd gelezen.

Na afloop van de preek kwam dominee Knox even het kleine huisje bij de poort binnen.

„Wel, Balfour,” vroeg hij aan Ralph, „weet jij nog wat ik je jaren geleden heb voorspeld, toen we op de Noordzee zwalkten?”

„Opperbest dominee, God heeft uw profetie in vervulling doen gaan. Zijn naam zij geprezen!”

Knox zette zijn arbeid in Schotland voort. Hij vreesde niemand dan God alleen.

En twee jaar later was geheel Schotland voor de Hervorming gewonnen.

Voor Ralph werd gezorgd.

Z'n vrienden Clipton en Arlington met anderen hielpen hem aan een kleine boerderij, waar hij zich met zijn gezin vestigde. Pim had bij James Clipton het boerenwerk uitstekend geleerd en de zaak dreef dan ook voornamelijk op hem.

Ralph zelf bracht van het werken niet veel meer terecht; de elf jaren, die hij als galeislaaf had doorgebracht, hadden te veel van z'n krachten geveegd.

Knox kwam menigmaal op de boerderij en telkens als hij weg was, zei Ralph:

„Vrouw, wat waren we vroeger toch ongelukkige mensen. Toen kenden we den Heere niet en leefden maar naar het goeddunken van ons hart, maar nu, nu we den Heiland mogen dienen en liefhebben, is alles nieuw geworden. Hij heeft van een slaaf een vrij mens gemaakt in dubbele zin.”

INHOUD.

I.	Als het verraad loert	7
II.	Toen het kalf gehaald werd	14
III.	De verrader doet zijn werk	21
IV.	Zo sterven de kinderen Gods	27
V.	De weg der goddelozen	35
VI.	De dominee van St. Andreas	43
VII.	De vijand voor de poort	50
VIII.	Naar de galeien	57
IX.	Een vriend in de nood	65
X.	'n Andere buurman	71
XI.	Goede berichten	79
XII.	Eindelijk vrij	83
XIII.	Op de preekstoel te St. Andreas	89
